

W C
129

H. 63

I

e

I

A. 68, 19.

Wc
129

BERNHARDUS
MAGNUS,

QVEM

SCHEDIASMATE ACADEMICO
DELINEATUM,

MAXIMO JEHOVA ADSPIRANTE,
*Amplissima Facultate Philosophica
suffragante,*

in Alma Salana.

A. N. C. M DC LXXII. Mens. Novembr. d. II.
horis locoque solitis

P. P.

PRÆSES

M. JOH. CHRISTIANUS Lind/
Mellingâ - Thuringus,

RESPONDENTE

NICOLAO WOLFIO,
Rheaviâ - Varisco.

Typis JOHANNIS NISI.

UNIVERSITÄTS-BIBLIOTHEK
HALLE
(SAALE)

18.

BERNHARDUS
MAGNUS
SCHIEDA MATHE ACADEMICO
DELINEA
MAXIMO JETOVA ADSTRANTE
Amphibios Facultate Philosophica

BIBLIOTHECA
PONICKAVIANA

NICOLAUS WOLFF
Nicolaus Wolff

Typis Johannis N. 181

S
D
D
D
F
D
C
V
A

*SERENISSIMIS. AC. CEL-
SISSIMIS. PRINCIPIBUS. AC
DOMINIS.*

DN. JOHANNI. ERNESTO.
DN. JOHANNI. GEORGIO.
DN. BERNHARDO.

FRATRIBUS. GERMANIS.
DUCIBUS. SAXONIÆ. JULIA-
CI. CLIVIÆ. AC. MONTIUM. LANDGRA-
VIIS. THURINGIÆ. MARCHIONIBUS. MISNIÆ. CO-
MITIBUS. PRINCIPALI. DIGNITATE. EMINEN-
TIBUS. HENNEBERGÆ. COMITIBUS. MAR-
CÆ. ET. RAVENSBERGÆ. DYNASTIS.
RAVENSSTEINI. &c.

*PRINCIPIBUS. AC. DOMINIS. MEIS.
CLEMENTISSIMIS.*

gellis) 2 SERE-

*SERENISSIMI. AC.
CELSISSIMI. PRINCIPES.
AC. DOMINI. DOMINI.
CLEMENTISSIMI.*

*M*agnam profecto rem
ausus sum, qui Bernhar-
dum Magnum, virtutes
Ejus magnas, facta magna his pa-
gellis

gellis repræsentare tentavi. Ad-
miratio tanti Herois & veneratio,
quam omnes Orthodoxi beatiffi-
mis Ejus cineribus debent, hunc ut
subirem laborem, poscebat. De-
terrebant haud levia. Rem viri-
bus meis esse majorem, nec verbis
à me æquari posse, conscius mihi
omnino eram. Sin rudi Minerva
summum Principem exponerem,
sine Apellis penicillo Alexandrum
pingere, aut sine Lyfippi cælo scul-
pere videbar. Nec in vulgari so-
latio, voluntatem probari, cum
defint vires, spes erat. Quinimo
verebar, ne in ipsa voluntate culpa
hæreret. Heroës enim, quorum
gloriæ minus limatum iudicium.

) (3

fraudi

fraudi esse potest, nemo tradere
velle debet, nisi qui rite possit. Ut
cunque vero hæc haberent, ut pro-
positi me poeniteret, efficere non
poterant. Bernhardi virtutes &
res gestas meo, licet multis para-
fanguis inferiore, præconio obscu-
rari, metus adeo esse nequit. Quip-
pe eas jamdudum fama per orbem
laudavit, cœloque & astris pares
sustulit. Et licet mea crenâ ad lau-
des, quas Heros iste meritus est, ad-
surgere nesciat, justaque dignitate
destituatur, hanc tamen à Serenis-
simis Vestris Celsitudinibus mutu-
ari licere confisus sum. Atque hæc
causa est, cur Magna Vestra Nomi-
na cum debita veneratione præ-
scripse-

abusu

ε)

scripse-

scripserim, ut Eadem Titulo, à quo
prorsus discrepat meus stylus, re-
sponderent, ac meo etiam la-
bori aliquid splendoris, quo abun-
dant, communicarent. Ne vero
Principali hoc Vestro splendore,
abuti viderer, eundem Vobis, à qui-
bus accepi, reddere, & hanc Disser-
tationem in subjectissimæ mentis
iudicium humillime consecrare,
debui. Quod, Serenissimi Princi-
pes, facillime passuri sitis, Celsissi-
ma Vestra Nomina cum Sereniss.
Patruo Vestro conjuncta esse, cer-
to spero: ut exiguum hoc moni-
mentum meæ subjectionis cle-
mentissime accipere, & Vestra
Gratia mea qualiaqualia studia,
digna-

dignari velitis, supplex oro. Diu-
tius tempora Vestra, publicis com-
modis destinata, morari, mihi reli-
gio est. Summus Jehova ea lon-
gissima esse jubeat!

*VVV. Serenissimarum Cel-
situdinum*

Scrib. Jenæ M. Novembr.
d. 8. An. 1672.

devotissimus Servus

M. Joh. Christianus Linc.

I. N. J.

CAPUT I.

De

*Eminentia potentissimæ Gen-
tis Saxonicae.*

§. I.

HEROEM SAXONICUM pro-
ducturus in scenam, de ipsa potentissi-
ma Gente Saxonica, atq; ante Hanc
de totius Nationis origine, nomine
atque Imperii ratione si pauca
præmifero, quæ ad institutum meum facere videbuntur,
non erravero. Atque **originem** quidem **Saxonum**
quod attinet, ea nimix vetustatis sub involucris latens, a-
pud Autores alios hic, alios illic eam quærentes, diversis
nixos fundamentis, incerta est. Witechindus Mona-
chus Corbejenfis, de origine statuque Gentis Saxonicae
quædam expediturus, fatetur se solam pene famam sequi,
nimia vetustate omnem fere certitudinem obscurante.
Proin Autorum saltim indicaturus sententias modestiæ
consulam; veritati, qui possunt, consulant alii. Taci-
tus de cunctis Germanis, adeoque Saxonibus adfirmat,
esse *αὐτόχθονας* sive *indigenas*, suoque solo innatos; quem
merito reprehendit Phil. Cluverius. Taciti vestigia le-

A

gere

*Vid. Nobiliss.
Conring. præ-
fat. in Corn.
Tac. de Mor.
Germ. p. 46.
segg.
Witechindus
l. 1. de Gestis
Saxon. p. 2.
Tac. in de
Mor. Germ.
Phil. Cluver-
ius in Germ.
Antiqu. l. 6. c. 4.*

Johannes
Bodinus Me-
thod. Histor.
c. 9. p. m. 482.

Cluv. l. c. 1. 3.
c. 21. it. In-
trod. in Geo-
ogr. l. 5. c. 2.
Georg. Horn.
in Arca Noa
p. 191.

Fabric. Che-
mnic. Origg.
Saxon. l. 1. p. 3.
Henr. Bebel.
Ep. ad Pe-
trum Jacobi
Arlunensem
C. c. de Ger-
manis indi-
genis, qua
habetur Tom.

v. Operis Hi-
storici in IV.
tomos divisi,
p. 237. seqq.
R. Scheringh.
Discept. de
Anglorum
Gentis origi-
ne cap. 14.

Abr. Saur
libell. quem
inscribit:
Nahmen für-
nehmer Leut-
schen Bölker.
Hornius Orb.
Polit. part. 3.
p. 142.

Cluver. in-
trod. in Geo.

gere Altamerum adfirmat Johannes Bodinus, eoque no-
mine ad Censoriam sellam vocatum ineptiarum & impie-
tatis condemnat. Alii vero alio significato Germanos,
& sub his comprehensos Saxonas, *indigenas* appellitant,
quod post factam inter Noachidas terrarum divisionem
aliunde non adventaverint; quam sententiam tuetur ipse-
met Cluverius, eosdem, quos Tacitus *Fosos* indigitat, *Sa-*
xonas esse (inepte vero differit, qui factum, quod apud
Tacitum pro *Saxones*, legatur *Fosi*, judice Georg. Hornio)
primitusque in Holsatia sedes suas habuisse, post ampliasse
contendens. Pro indigenatu Saxonum ita accepto, tan-
quam pro aris & focis, pugnant etiam Georg. Fabricius
Chemnicensis, Henricus Bebelius aliq; multi. Hos pariter
& Tacitum refutat Robertus Scheringhamus. Nonnulli,
referente Fabricio, *Græcorum foetum atque Macedonici*
exercitus, prematura Alxeandri Magni morte per totum or-
bem dispersi, quasi reliquias satis temere producunt Saxo-
nas. Alii cum omnibus Germanis ex *Asia* accersunt.
Ita sentit M. Abr. Saur; cui calculum suum adjicit Hor-
nius. Huc etiam spectant, qui Germanos *Carmanos* Per-
sas esse venditant, & Saxonas *Sassonibus* vel *Sacis* origi-
nem debere, inque Darii exercitu contra Alexandrum
militasse adseverant, Cluverio vero nugantur, & à Buno-
ne ut pariter *Cimbros à Cimmericis, Misnios à Mysis, Thu-*
ringos à Tyragetis, Cauchos à Cauconibus, Frisios à Phry-
gibus deducendos esse concedant, postulatur,
quod vero juxta Bunonem per nudæ vocabulorum
allusionis deceptionem fit, omnibus licet antiquis sacra-
rum ac profanarum historiarum monumentis reclaman-
tibus. Conringio, qui propter istam soni convenien-
tiam,

Johan. Buno Not. ad Cluv. l. c. Conring. l. c.

tiam, affinitatem Gentium credunt, risum potius quam refutationem mereri videntur. Non pauci ex *Danis Nordmannisve* derivant Saxonas; alii aliis in terris eorundem natales sese repperisse putant; multi quærunt, sed invenire desperant, hoc nihilominus certum rati, Saxonas frustra jactari indigenas. His aliquantum dubius favet Witechindus, atque ad locum primum adplicuisse, narrat, qui nuncupetur *Hadolava*. Sanè Scheringh. ex *Asia Colonias Phœnicum, seu Chananeorum, Colcborum & Trojanorum; ex Africa Ægyptiorum in Germaniam* deductas probat, variasque gentes ex ipsa *Europa* eò venisse ostendit.

§. 2. Ad originationem vocis **Saxonum** nunc venio, diversimodè itidem tradi solitam; nonnullis, præeunte Isidoro, à *Saxis* ob feritatem & duritiem dictos putantibus; aliis à voce antiqua *Sax* vel *Sachs* (unde barbarum *Saxa* vel *Saxus*) notante teli genus, quod Saxonas frequentius adhibuisse, & ritu gladii aut pugionis ad latus appendisse constat Historicorum fide. Audi hac in parte G. I. Vossium: *Addam, inquentem, istud, Saxonum gentem inclytam non à latina Saxi voce nomen sortitam, tanquam durum genus, Saxum hac parte referens, sed ab hisce cultris, quos Germani Saxas vocarunt.* Approbat etiam hanc sententiam Scheringh. qui & plura notatu digna de origine vocis *Saxonum* habet. Dn. Conrado Sam. Schurtzfleischio ita sentientes lepidi magis sunt, quam ferii. Ipse vero ab antiqua voce *Saten* vel *Sassen* / *indigenas* seu *aborigines* signante, dictos credit Saxonas. Alii *Saxonum* nomen *Sacis* vel *Sassonibus*, æque ac ortum, acceptum referre malunt; quos refellit Scheringh. l. c.

§. 3. Magistratum priscorum Saxonum
A 2 quidam

Scheringh. l. c.

Isidorus l. 9.
Orig. c. 11.

G. I. Vossius
l. 7. de Siritis
Serm. c. 17.
Vox Saxa p.
284.
Schering. l. c.
cap. 11.
Conrad. Sam.
Schurtzfleisch
Disp. de Vite-
tekind. M.
not. ad §. 1.

quidam regia dignitate ac potestate polluisse propugnant. Alii à XII. vel pluribus; Witechindus à tribus Principibus totius Gentis Ducatum pacis tempore administratum memorant; bello autem unum præfectum, qui Regis nomine & autoritate utebatur; eo finito, Regium nomen cogebatur deponere, nec majore post id eminebat potentia, quam alius è juris sociis.

Joh. Micrælius Syntagm. Histor. Polit. l. 3. Sect. 12. §. 13.

Joh. Micrælius hanc de Saxonum Proceribus sententiam suis equidem non destitui conjecturis autumat; hæud tamen negandum esse, suos etiam antiquitus Saxonibus fuisse Reges. Qualemcunque vero magistratum habuerint, debellati à Francis amiserunt. *Franci enim, morem Romanorum secuti, omnes (quas devicerant) terras in provinciæ formam redegerunt, & præcavendæ defectionis, ut & defensionis ab hostibus, nec non commodioris administrationis gratia, Duces, i. e. summos gubernatores nonnullis earum præfecerunt, quibus interdum*

Conring. A-eroam. Historico-Polit. de Imper. Germ. Republ. 3. P. 22.

Comites adjuncti, vel etiam Comitibus provincias sine Ducibus regendas concediderunt, veluti hæc docet Nobiliss. Conringius, atque simul tradit Ducum istorum incrementum & varie mutatam potentiam atque autoritatem. Ceterum Principum Saxoniorum passim meminerunt Autor,

Henning. in Genealog. Circ. Saxon. p. 3. seqq. Fabr. Chemn. in Origg. Saxon.

atque unius præcipue, **Wernechini**, stemma ab ima radice deducunt, ejusdemq; Adscendentes & Descendentes ordine recensent Scriptores Genealogici, quos inter operosi Hieron. Henninges, Georg. Fabricius Chemnicensis, Elias Reufnerus, & Laur. Peccensteinus. Phil. Jac. Spenerus totam istam Genealogiam succincte exhibet. Post largam horum messem ego spicilegium instituturus multa paucis, magna parvis complectar.

El. Reufnerus Genealog. Stemmat. Wittikind. Peccenst. Theatr. Saxon.

§. 4. **Wernechinus** Dynasta Angriæ, Princeps Rugiæ & Iburgi, pacis amantissimus, atque à bellis omni-

Spenerus Syllog. Historico-Gener. p. 110. seqq.

no

no alienus, sec. post N. C. IIXvo, ex Chunhylda uxore
duos sustulit natos, **Brunonem & Witichindum.**

Bruno patris æmulus pariter bella abhorruit. Quippe
Carolo Magno ad pacem & religionem Christianam Saxo-
nas adducturo ipse adeo non restitit, ut potius factus Chri-
stianus Deo & Francis victoribus se & fidelem promiserit,
& perpetuo præstiterit.

Wittikindus vero, à rerum
præclaritate gestarum cognominatus **Magnus**, ille in
Scriptorum omnium, quotquot de rebus Saxonis aliquid
consignarunt, monumentis Heros decantatissimus, patriæ
terræ avitæq; religionis defensor acerrimus, Carolo fere 30.
annos, quamvis sapiens ad incitas redactus, acerrime ob-
stitisse fertur. Tandem viribus tutoque refugio destitu-
tus, præterea viso quodam ad religionem Christianam pel-
lectus, supplicem Carolo invitanti se stitit, ac fidem Chri-

stianam amplexus est, posthac **Dux Magnus Sa-**
xoniæ constitutus, juratæ fidei tenax perpetuoque me-
mor. In extremâ senectute bellum gessit cum Duce

Svevorum (Nothardum vocat Fabricius, Geroldum Reu-
fnerus) ubi fatigatus gravitate armorum & contentione
pugnæ mortem oppetiit A. C. 807. sepultus Angriæ in Ba-
silica à se structa. Ex duabus uxoribus quos suscepit filios;

ex **Geva**, Daniæ Regis filia **Vigbertum**; ex **Svatana**
seu **Svaterna** Behemiæ Regis nata **Witechindum II.**

§. 5. Hinc tanquam ex equo Trojano prodisse
vult bona Historicorum pars ferme innumeras Illustrissi-
mas Personas juxta & integras Familias; **Ottones** vide-
licet **Tres**, **Henricos Aucupem & Sanctum**
Impp. Romanos; **Gregorium V.** alias

A 3

Bruno-

*Vid. Mich.
Sachs in
der Kaiser
Chronik
part: 3. de
Carolo M. c.
8. p. 23.*

*Reusnerus
sub init. stem-
mat. Vitich.
Alde Lam-
pa d. de Rep.
Romano-
German.
part. 3. c. 5. §.
18.*

Brunonem dictum, Papam Romanum; Re-
ges Daniæ & Capetinos Galliæ; Duces Saxo-
niæ, Holfatiæ & Sabaudia, aliosque plurimos, quo-
rum catalogum exhibet Reusnerus. Ceteris impræsen-
tiarum missis **Serenissimos Saxoniam Duces, Ma-
jores Bernhardi** Horumque eminentiam & po-
tentiam virtute, ferro, connubiis cum Imperatorum,
Regum, Potentissimorumque Principum filiabus quæsi-
tam facilius cogito, quam verbis exprimo angustisve hisce
pagellis comprehendo. Eos saltim, qui in linea Bern-
hardi ascendente recta locum habere hactenus crediti
sunt, vulgari ordine nominare juvabit. **Wittekindus
junior** Wittebergæ & Wethini conditor; Soraborum
Burggravius, genuit Dietgremum ab Ottone agnato Sa-
xonia exclusum (Joh. Micrælius interposito **Friderico**
hunc nepotem demum numerat); hic **Dithmarum**,
quem excipiunt **Theodoricus I.** primus Misniæ Mar-
chio, vel, secundum alios, ipsius filius **Theodoricus II.**
Thimo, Conradus Magnus. **Otto Dives** no-
tus repertis argentifodinis, Fribergæ extructione & ca-
ptivitate **Theodoricus IV.** cum uxore Juditha, filia
Hermanni Landgravii Thuringiæ, jus in hanc acquisivit.
Eandem postea **Henricus Illustris**, defuncto ultimo e-
jus gentis Henrico, sopito prius inter se & Sophiam Bra-
bantinam consobrinam bello ita, ut Sophiæ filius Henri-
cus infans Hassia, Misnici Thuringia potirentur, omnino
sibi vindicavit. **Alberto Degeneri** cum Margareta
Frider. II. Imp. nata Altenburgum & terra Pleissensis ob-
tigit.

igit. **Fridericum Admorsum** celebrant bella ad-
versus Patrem, Johannem & Woldemarum Brandenburg.
duosque Imperatores Adolphum & Albertum Austria-
cum gesta; Jena, Neostadio aliisque locis auxit Elisabe-
ta Arnshagia. **Fridericus Severus** Carolo IV. acce-
ptis 10000. argenti marcis dignitate Imperiali cesit; di-
midiam partem Salzensis ditionis emit; itemque cum
Hermanno Comite Vinariensi & Günthero Schwartz-
burgico bellum gessit, cujus hæc erat occasio. Herman-
nus Erfurti in ædibus dictis *der Weinmarische Hoff* con-
vivium agitabat, forteque accidebat, ut Fridericus paucis
stipatus comitibus urbem transiret, quem è fenestra pro-
spiciens Hermannus mero ferox contemptim habebat, ad-
dito dictorio, ne quid injuriæ deesse videretur: *swonauß
Frisze/swohinauß Fritß?* Hanc injuriam tam impatienter
ferebat Fridericus, ut bello vindicandam statueret. Vi-
ctum cum socio Günthero Schwartzburgico capit, omni-
busque ditionibus exiit Hermannum; usumfructum
tamen supplici ad dies vitæ concedit. **Fridericus Stre-
nuus** à Catharina Hennebergica uxore Coburgensem
Principatum obtinuit; cum Carolo IV. Ruthenos op-
pugnavit, itemque Adolphum Nassovium & Erfurtenses.
Sequitur **Fridericus Bellicosus**, cui, quod arma Bo-
hemis, cum primis in Brixienfi prælio, opposuerat, Imp.
Sigismundus, præteritis Erico Duce Saxon. Infer. Ludo-
vico Elect. Palatino, & Friderico Elect. Brandenburg. com-
petitoribus, Saxoniae Ducatum hæcenus vagum, una-
cum Electorali Dignitate reddidit. Eo nomine memoria
ejus apud posteritatem sacra est, quod Lipsiensem Acade-
miam instauravit. **Fridericus Placidus** post bellum
cum

*Matth. Dres-
serus de Ur-
bibus & oce
Weinmar.*

enim Fratre Wilhelmo brevi compositum quiete vixit; ex
Margareta Austriaca **Ernestum & Albertum**, à
Conrado Kauffungo ex arce Altenburgica abductos, sed
carbonariorum fide & ope liberatos, duarum linearum
conditores reliquit. **Ernesto** Electoralis Dignitatis
heredi successit **Fridericus III. Sapiens** Wittebergen-
sis Arcis & Academiae autor; B. Lutheri, qui ejus tempori-
bus divinum Reformationis opus primum aggressus est,
felix non minus quam sincerus defensor; ipsi vero, in-
calibatu demortuo, frater **Johannes Constans**, illu-
stris praecipue rusticorum seditiosorum clade ad Fran-
kenhusam, Augustanis Comitibus & Confessione, hujusque
Apologia, nec non Federe Smalcaldico. Filius **Johan-
nes Fridericus Magnanimus** Articulos Smalcaldi-
cos conscribi curavit, compresitque Antinomos, autore
Johanne Agricola Islebio in viam revocato. Dignitatem
Burggraviatus Magdeburgici & oppidum Gommern ante-
hac Magdeburgensibus oppignorata redemit. Infelix
in bello Smalcaldico capitur, capitisque damnatur, sed
intercessione Alberti Brandenburgici & Mauritii absolvi-
tur his conditionibus, ut in perpetuum Septemviratu ce-
deret, in custodia maneret, ditiones ejus praeter Gotham
Mauritius acciperet. Haec acerba captivitas ut digni-
tatem Electoralem & opes auferret, orthodoxam tamen
religionem eripere haudquaquam valuit, neque consen-
sum in librum Interim dictum extorquere. Post quin-
quennium captivitate solutus Electoris nomen & insi-
gne in literis & moneta usurpans, mortuo Mauritio peni-
tus sibi asserturus erat contra Augustum, Daniae vero Rege
Christiano III. intercedente arbitro, Augusto reliquit Ele-
ctora-

etoratum, Misnia & oppida metallica, reditura ad suam familiam, si Augusti linea extingatur. Uxori Sibyllæ prætionem in Cliviam debet. **Johannes Wilhelmus** cum fratre Joh. Friderico II. Academiam nostram erexit; cum Electore Augusto colloquii Altenburgensis inter Thuringicos & Misnicos Theologos autor extitit; Gallia Regi contra Hispanos militavit; bello contra fratrem proscriptum interfuit. Duo ex Dorothea Susanna filii duas dedere lineas, **Fridericus Wilhelmus** Altenburgicam; **Johannes**, Princeps pius & justus, pater Serenissimi Bernhaldi, Vinariensem.

§. 6. Antequam colophonem huic capiti imponam, operæ pretium fuerit subjungere, quale judicium de fecunda illa Wittekindi posteritate, paragr. præced. intimata, & communi ferme consensu approbata, ferat Nobiliss. Dn. Conringius. Scilicet fabulosum esse ait, omnes familias vulgò ex Wittekindo derivatas, vere inde descendere; nominatim Reges Daniae & Holsatiae Duces, Reges Galliae Capetinos & Sabaudiae Duces frustra Wittekindi posteros jactari censet; dubitat an ab Ottonibus derivari possint ultimi. Verba ejus hæc sunt: *Est fabulosum, omnes illas, quæ hic (in Lampadio) memorantur, familias Wittikindo esse ortas, siquidem stirpem earum masculam videas. Enimvero Daniae Reges & Holsatiae Duces notum est Oldenburgica Comitum domo natos; non illa antiquissima, quam nonnulli (incerta tamen fide) in Wittikindum referunt; sed altera ab Hasone Dynasta quondam Frisio Transjadano aut Statlandano Sec. XII. oriunda. In quam narrationem omnes consentiunt, ne quidem Elia Reusnero, operoso illo stemmatis Wittikindæ scriptore, excepto. Francorum porro Regum fa-*

*Conringius
not. ad Lam-
pad. de Rep.
Romano-
German.
part. 3. c. 5.
§. 18.*

B

milie

familia Capetina progenitorem Wittikindum nulla ferunt monumenta antiqua; sed illa quidem in omnia alia eunt, etsi nec inter se consentiant. Corbej. Wittik. l. 1. Annal. in Francia orientali natum fuisse Odonem, Hugonis Capeti proavum, scripsit Hugone M. Capeti patre & Odonis nepote ad huc superstite. Sabaudia præterea Duces perhibentur quidem orti ab Ottonibus. Verum & hoc perquam dubia est fidei; nec propterea liceat eos à Wittikindo isthoc derivare.

§. 7. Præterea Dn. Conringius ipsam quoque Serenisimorum Saxoniae Ducum originem Wittikindam, hætenus à plerisque assertam, in dubium vocat. Ita enim pergit: Qui à Sigismundi Caesaris temporibus jam fere trecentos annos Duces Saxoniae audiunt, eorum majores jam tum ab Henrico II. sive Sancto, Cesare, facti sunt Marchiones Misnenses, primo omnium ad illam dignitatem elevato Dedone. Hunc autem neutiquam fuisse ex Wittikindi posteris, non difficulter liquet ex iis, quæ narrat Ditbmarus, Episcopus Mersburgensis, etiam ipse Illustri in Saxonibus natus genere, & plane οὐδὲν huic Dedoni, iisdemque in terris degens. Genus enim Dedonis narrans p. 71. l. 6. Chronic. edit. Reinecciana tantum hoc habet: fuisse illum de tribu, quæ Buzici dicitur, agnatum Rigdagi Marchionis. Quicquid sit, Wittikinda stirpe Serenisimam hanc familiam esse oriundam, saltem per est incertum, ne ipsis quidem dissentibus Genealogicis Scriptoribus. Opera sane fuerit pretium, saltem iis, quæ Reineccius de familia Marchionum Misnensium atrexit Ditmaro, cum cura expensis, observare, quam etiam ille in antiquis istis tradendis hæsitans, & nunc huc nunc illuc incertis conjecturis pulsus, fluctuaverit. Sed meum non est, tantas componere lites; neq; à mea ætate, per varios Aa. unde tota hæc lis definiri debet, volitare nescia, quicquam præter recensum sententiarum exposci potest. CAP. II.

CAPUT II.

De

Serenissimi BERNHARDI

Natalibus itemq; Educatione.

§. I.

Hactenus Dignitatem Serenissimorum Saxoniae Ducum expositam dare volui, nec tamen digne valui. Quantulumcunque vero dixerim, non profus irrito conatu dictum reor, cessurum in laudem atque immortalem gloriam gloriosiss. mem. Serenissimique Celsissimi inde oriundi Principis ac Domini, DN. BERNHARDI, hujus nominis I. Ducis Saxoniae, Juliaci, Cliviae & Montium, Landgravii Thuringiae, Marchionis Misniae, Comitum Marcae & Ravensbergae, Dynastae Ravenstein &c. Principis atque Domini, dum viveret, Clementissimi. Hunc uberius verbis, vereor ut augustis satis & pro rei materia splendidis, prosequi suscepi, impar equidem huic labori, firmiter tamen persuasus, quod in magnis saltim aliquid tentasse sufficiat. Nihil itaque impedimenti restat, quo minus promoveam calamum, nisi quod memorandorum & celebrandorum de tanto Principe copia obruto mihi, quid primo quidve secundo loco laudare deceat, haeret aqua. Etenim quae Hominem, quae Principem atque Ducem, quae Christianum reddunt, Sereniss. BERNHARDO contigisse constat. Adeo omnia in ejus felicitatem conspirasse, & à primo

B 2

origi-

originis die ad ultimum usque fati tempus ad summum
beatae vitae cumulum perduxisse videntur. Baseos loco,
cui tota felicitas tuto incumbere possit, jure meritoque

Plutarch. in
de Instit Pu-
er.

Dn. Dürrius
Ethic. Para-
digm. part. 2.
aph. 1. p. 25.

Horat. l. 4.
Carm. Od. 4.

collocatur à Plutarcho ἡ Φύσις seu εὐφύσις, quam Vir Cla-
ris. Joh. Conr. Dürrius *vivam indolem* vocat. Hæc ra-

dicata in parentibus facilius in liberis quoque plantata
creditur, & virtutes parentum liberis communicari tra-
ditum est. Cui enim magistri ferula non incussit clas-

sicum illud Venusini Poëtae :

Fortes creantur fortibus, & bonis

Est in juvencis, est in equis patrum,

Virtus, nec imbellem feroces

Progenerant aquila columbam?

Vid. Mich.
Piccart. Ob-
servat. Histo-
rico-Polit.
Dec. 1. c. 7. p.
49.

Et quis adeo hospes est in Autorum scriptis ut ignoret
virtutes gentilitias, quibus certæ familiæ tanquam præro-
gativa aliqua dignoscuntur? Sic Reges Angliæ pollere

dicuntur virtute curandi elephantiasin, Reges Galliæ stru-
mas. Quamvis equidem diversissima de hac Galliæ Re-

gum virtute ab Autoribus ferri suffragia, quin, titulo ali-
ud, aliud pyxide contineri, & illam curationem non vir-

tute gentilitia, sed beneficio olei cujusdam vel balsami
fieri, emunctioribus naribus subolere non nesciam. E-

jusdem forte farinæ Angliæ Regum virtus curandi ele-
phantiasin fuerit. Habeat vero has quisque virtutes, quo

voluerit, loco, mihi de virtutibus alius census sollicito vix
multum profuturas, modo concesserit alias in Familiis il-

lustribus celebres. Cujusmodi sunt apud Romanos olim
Scipionum *Fortitudo*, in Hispania Gusmaniorum *Bonitas*,

Didac. Saa-
cedra Idea
Princ. Chri-
stiano-Polit.

Mendozarum *Humanitas*, Toletanorum *Gravitas*, Gyro-
niorum *Liberalitas*, in Germania Austriacorum *Clementia*.

Symb. 2. p. 13.
G. P. Harß-
dorffer im

Sed quid extera colligo testimonia, domesticis præsentibus?
im grossen Schauplatz Lust- und Lehrreicher Geschichte. cent. 2. hist. 124. bus?

bus? Etenim *Pietatem* Serenif. Familiæ Saxonicæ per
 multa secula hereditariam passim legas, audias, quin vide-
 as maxime conspicuam in Serenif. his Principibus. Exem-
 pli loco nominare sufficit Serenif. ac Celsif. Principem
 ac Dominum, DN. ERNESTUM; juxtaque Serenif. ac
 Celsif. Principis ac Domini, DN. JOHANNIS ERNESTI
 maximæ indolis primogenitum Filium Principem, DN.
 WILHELMUM ERNESTUM, qui vivi (utinam vero
 diu vivant!) Ille quidem sublime *Pii Des Frommen*;
 Hic *Concionatoris Illustris Des Durchlauchtigen
 Predigers* nomen, quod ab exequiis alioqui fama
 dare solet, jure meritoque obtinent. In virtutibus istius-
 modi gentilitiis, Majorum præclaris factis, *qua in anti-*
quam virtutem animosque viriles excitant; gloriæ, *qua po-*
steris quasi lumen est, nec sinit acta eorum obscurari; paren-
 tum præceptis, *quibus imbuti ad eorum consuetudi-*
nem moresque deducuntur filii; quin Aulis, *qua virtutes*
atque vitia, cum semel in iis cæperunt invalescere, per mini-
stros ad successores transmittunt, multum tribui debere,
 erudite censet Saavedra; sanguini tamen etiam suæ con-
 stant vires, satis efficaces & vehementes.

§. 2. Serenif. Bernhardo sanguis depurgatus, au-
 gustus, divinus, per plurium seculorum seriem continua-
 tus, communicabatur à Serenif. ac Celsif. Principe Patre
 DN. JOHANNES Duce Saxonie &c. & Serenif. ac Celsif.
 Principe Matre DN. DOROTHEA MARIA, JOACHIMI
 ERNESTI Principis Anhaltini filia beatif. mem. Quæ
 post decem Filios Principes BERNHARDUM undeci-
 mum & ultimum, salvum & incolumem, absque omni
 navo, annuente Dei gratia, in lucem edidit. Sanguis
 hic heroicis plenus spiritibus fervebat; paternarum

B 3

(quas

Virg. l. 3. an.
 & 341. & 342.
 Sallust. in
 Jugurth.
 Cic. l. 1. offic.
 p. 198. Edit.
 Rachel. Adde
 sis notas E-
 jusd. Saavedra
 l. c. p. 12.
 & 13. itemq;
 Symb. 17. p.
 119.

(quas tribus, si recte memini, orationibus funebribus exornavit, & posteritati commendavit B. Heiderus) maternasque virtutum igniculis & seminibus, quæ generosos in ortus exsurrexere suos, æstuabat; heroica Majorum tam paternæ quam maternæ lineæ facinora, ab Autoribus integris voluminibus deprædicata ac publica religione consecrata, indeque privata mea laudatione non indigna, stimulabant; Dignitatesque & honores ab iisdem gesti ad pares pleno cursu contendere, veluti ad nyssam, incitabant. Quam insignis igitur fuerit Serenisf. Bernardi *eu Quia*, quam generosa indoles, manifestum est. Multo verborum apparatu si uterer, lucem soli fenerarer.

Vid. Janus
Huartus
Scrutin. In-
gen. c. 17.

§. 3. Multum interest, quam patriam quis nactus sit; Athenis an crasso Bœotum aëre sit natus. Inde in Scriptorum lectione observare est, tanti ab iisdem fieri, Romæ vel Athenis natum esse, ut in partibus felicitatis numerare non dubitent, & primum fortunæ munus & beneficium appellitent. Simonides Lyricus, vel, secundum Plutarchum, Euripides statuit, *quod beate perfecta que ratione victuro ante alia patriam conveniat esse gloriosam.*

Benigna natura Serenisf. Bernardum **Vinariæ in Arce Ducali** nasci voluit. Vinaria inter præcipuas Thuringiæ urbes merito habetur, antiqua, fertilis, amœna, temperati aëris, bene constituta; non minus ibi valent boni mores, quam bonæ leges. Nomen accepit à *vino*, & appellatio quidem Germanica, **Weinmar**/Latinis nihil aliud notat quam *Vini forum*; inde nata, quod Jenâ multum vini eo advectum venditumque sit. Olim peculiaris erat Comitatus; sed anno supra Secul. XIII. circiter 42. à Friderico Severo, devicto Hermanno, Landgraviatui Thuringiæ adjiciebatur (ceu jam tum cap. præced. §. 5. hujus rei

Vid. Matth.
Dresserus de
Urbibus & voc:
Weinmar.
Abr. Sator
par & Theatr.
Urb. p. 160.

rei memini) postea sedes Ducalis facta. Arcem magnificis operibus ex parte excultam ornatamque, & suo de nomine dictam die *Wilhelmsburg* / undiquaque famosam reddidit Serenisf. ac Celsisf. Princeps ac Dominus, DN. WILHELMUS, Dux Saxoniae &c. Princeps ac Dominus noster, cum viveret, Clementissimus beatisf. mem. Frater Serenisf. Bernhardi.

§. 4. Natali solo tempus nativitatis Bernhardi sub-
jicio, quod in Sec. hujus Ann. IV. Mens. August. d. 6. in-
cidit, non profecto, *cum saepe à vitæ natalis auspicio non va-
num de fortuna hominis in rebus bellicis indicium sumatur,*
sine omine. Etenim, narrante Paulo Ebero, 58. annis ante,
*nempe An. 1546. ipso hoc die Mecklinia, circa medium noctis
exorta sæva tempestate, de cælo tacta est domus imperatoria,
& incensus pulvis bombardicus (quem conclusum in sexcentis
doliis jussi erant cives mittere in Germaniam superiorem ad
bellum contra Lutheranos postea à Carolo V. gestum) circiter
700. ades arci vicinas & templa disjecit, exussit & ultra 300.
homines extinxit.* Bernhardum vere vehementissimum
fulmen de cælo adversus orthodoxæ religionis hostes
missum fuisse, matura ætate eventus docuit.

§. 5. Frustra facilem naturam & *εὐφύϊας* Bernhar-
dum tributam dixi, nisi institutione & exercitatione perfectam
& ad maturitatem perductam ostendam. Sicut, judice
Plutarcho, *μαίησις διχα φύσεως ἐλλίπεις; ita ἡ φύσις ἀνδρῶν μα-
θήσει τὸ πλὸν; αἴσκησις* seu exercitatio toti negotio ultimam
imponit manum. Certe naturam non inepte quis pa-
rallelogrammo comparaverit, cujus latera, modo huc,
modo illuc flexilia, angulos nunc rectos, nunc obliquos
faciunt; institutionem vero seu doctrinam & exercitatio-
nem diagonalibus, quibus figuntur parallelogrammi la-
tera.

*Magnif. Dn.
Strudius in
Diss. de Viæ.
& Clad. §. 47
Paul. Eberus
Calend. Hist.
p. 261.*

*Plutarch. in
de instit. pu-
er.*

tera, ne recedant angulosve mutant. Pariter enim naturam, ceream flecti, institutio & exercitatio confirmat. Hinc itaque totius vitæ cursus, mores & actiones dependent, ut institutioni & exercitationi hac in parte primæ, secundæ tertiæque jure meritoque deferantur, quas secundum Demosthenem in Rhetoricis tenet pronuntiatio. Ut autem navis hæc in portu naviget, sedere in puppi clavumque tenere oportet prudentem nauclerum, ut iterum Plutarchus id omnium maximum & maxime præcipuum judicet, quorum judicio, autoritate & vigili inspectione liberi instituantur & exerceantur. Parentum, qui liberos, teste Philosopho, ut aliquid sui amant, fides tutissima est, curaque probatissima. Quamvis vero BernharDO hac in parte Corinthum adire non omnino contigerit, Sereniss. ac Celsiss. DN. Parente A. C. 1605. 31. Oct. cum puellus Princeps anni secundi primum quadrantem nondum implevisset, immatura morte in cælum sublato; nequicquam tamen hoc Ipsius virtuti & institutioni fraudi aut dispendio fuit, Sereniss. DN. Matre, atque postquam Ipsa quoque Ann. 1617. beatè vita excessit, Sereniss. DN. Fratre Seniore JOHANNE ERNESTO, g. m. ad se devolutam hanc spartam egregie ornantibus, itemque datistutoribus CHRISTIANO II. & post hunc JOHANNE GEORGIO S. R. I. Archimareschallis & Electoribus, Ducibus Saxonix &c. Patris partes explentibus. Educationem itaque & respectu corporis, cujus prior, & respectu animi, cujus potior ratio habenda, egregiam heic deprehenderis. Corpora infantum, ut justam *negotium* nanciscantur, sedulam & accuratam requirunt operam, cum primis vero convenientem & rite coctam lactis alimoniam, purius & salubrius ex matris, quam nutricis, uberibus flui-

Vid. Joh. à Chokier The-saur. Polit. l. 1. c. 10.

Aristot. l. 8. Eth. Nicom. c. 12.

fluidam, ut hinc tota Politicorum cohors, ut matres suis
uberibus liberos alant, cum Plutarcho suadeat. Certe, Ant. de Gue-
sar. Horolog.
Prin. sp. l. II.
c. app. 23, 24,
25, 26.
si ob pragnantes rationes hoc suo officio mater defungi
nequeat, saltem circumspicte se gerere debet in eligenda
nutrice, ut quam minime lasciviae, spurcitiei, ceterisque
vitiis obnoxia sit. Hoc vero in nutrice, cui Princeps no-
ster credebatur, apprime requisitum fuisse, neminem
ambigere sinit Sereniss. DN. Matris prudentia atque sedu-
litas. Reliqua Ejusdem ab uberibus nutricis remoti ali-
mentatio pariter & justa & Principe nunquam indigna
fuit. Sed plus ultra. *Exercendum est corpus, & ita assi-*
ciendum, ut obedire consilio rationique possit in exequendis ne-
gotiis & tolerando labore. Neque excluduntur ab hoc
Tullii praeepto Principes, qui si molliter & velut in capsula Saedra l. 6.
Symb. 3.
educantur, ut nec sol, nec ventulus, nec alia ad illos aura, prae-
terquam odorum possit pertingere, delicatuli fiunt,
& ad gubernandum minus idonei; contra qui laboribus soli-
dis exercent corpus, decentem, cui multum venerationis insit,
staturam & oviperetion sibi comparant, sunt robusti ac habiles
& ad togam & ad sagum gerendum. Hinc à veteribus va-
rias institutas legimus exercitationes, quas collegit Hie- Hier. Merc.
de Arte Gy-
mnast. The-
od. Zving.
Theatr. H. V.
Volum. II. l. 6.
Vol. VII. l. 3.
Vol. XXI. l. 3.
& 4.
G. Gumpelz-
haimer Gy-
mnasm. de
Exercit. Aca-
d.
ron. Mercurialis, & Theod. Zvingerus multas refert illu-
stres personas ejusmodi exercitiis operam navantes. Ho-
dierna nostri temporis exercitia recenset Georg. Gum-
pelzhaimer. Bernhardus teneris statim annis prout culci-
tras & deliciarum usus averfatus bellicis rebus admodum
delectari coepit, & excelsae indolis manifestissima indicia
proferre, indefesso studio talismodi exercitiis incubuit,
quibus membra confirmari, & corpus ad bellum belli-
camque virtutem praeparari sperabat, primum quidem do-
mi, post in Aulis Coburgensi & aliis, itemque in Batavia,
Dania & Gallia.

C

§. 6. Ami-

§. 6. Amico culturae commercio conspirant animus ac corpus: hoc si suum decus nanciscatur, nec animo suum vel impedit vel invidet. Corpus si juste tractatum ac formatum sit, animus facilius virtutibus, optimis moribus, scientiis & artibus imbuitur. Hæc homini absolutionem perfectionemque largiri, atque id propter ab omnibus omni studio consecranda esse, maxime à Principibus viris, quos ipsa natura præ ceteris eminentes esse voluit, dubitatione caret. Gladius Delphicus sunt, quem nisi teneat Princeps, nec togæ nec sago satis aptus est. Multis equidem hoc sive fel sive splenem movet; alii tamen, queis de meliore luto Titan præcordia finxit, virtutum ac scientiarum præstantiam intelligunt, magni æstumant, commendant. Liceat ex subjectissima veneratione Sereniss. ac Celsiss. Principis ac Domini, DN. BERNHARDI II. Ducis Saxoniae &c. Principis ac Domini nostri Clementiss. iudicium sapientissimum ex Panegyrico, quem olim depositis fascibus Academicis, immortalis cum gloria gestis, An. 1654. 6. Id. Nov. in æde primaria nostræ Salanæ memoriter recitavit, in medium afferre: *Litterarum summam in Republica esse utilitatem, adeo omnium seculorum experientia innotuit, ut sine iis ne ipsa quidem arma (ut reliqua taceam) & armorum iura consistere sapientissimus Regum Alphonsus quondam agnovit. Et profecto plebejis argenti, Nobilibus auri, Principibus gemmarum loco illas esse jure optimo cum Ænea Sylvio dixerim. Quippe quæ & temporum & locorum & ætatum sunt omnium; quæ studia adolescentiam regunt & senectutem oblectant; quæ secundas res ornant, & adversis perfugium præbent & solatium; quæ delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur.* Quarum

*Quarum scientia totum illuminari mundum, & ad obediendum Deo & hominibus animos hominum informari Sacratissimus censuit Imp. in authentica habita: ne filius pro patre. Patruus Serenifis. Bernhardus I. à teneris usque annis sincero, quem natura ingeneraverat, virtutis & scientiæ amore flagrabat, parandæque occasionem, quam larga manu fortuna congesserat, cupide amplexabatur. Puer etiamnum à puerilibus ineptiis alienissimus, aurea Serenifis. Dn. Matris & Moderatorum monita meditabatur & rimabatur; plebejas opiniones, quas Principi puero omni cura eximi jubet Erasmus Roterod. exofus, patientem commodabat aurem eruditis ac Principe dignis rationibus; salutaribus præceptis veluti pharmacis pectus præmuniebat, ut in Aulis splendidissimis unice præclare facta & virtutes observaret, juxta ac imitaretur. Scientias ac artes se dignas sollicite & magna cura excoluit. An. 1619. venit in hanc Academiam Salanam, ubi viget literarum nomen & decus, ac tanquam in novo Helicone aut Parnasso sedem suam fixisse videntur Musæ, florentibus tum inter ceteros Dnn. Profesi. *Johanne Gerbarde, Ortholpho Fomano, Dominico Arumæo, Wolff. Heidero & Thoma Sagittario, Viris virtute, pietate & eruditione undiquaque celeberrimis.* Cicero ad filium, Athenis audientem Cratippum, scribit, *abundare oportere præceptis institutisque Philosophiæ, propter summam & doctoris auctoritatem, & urbis; quorum alter ipsum scientia augere possit, altera exemplis.* *Agricolam, adserente Tacito, arcebat ab illecebris peccantium præter ipsius bonam integramque naturam, quod statim parvulus sedem ac magistram studiorum Massiliam habuerat, locum Græca comitate & provinciali parsimonia mistum ac bene compositum* Bernhardum strenuum virtutis amato-*

Erasmus Roterod. Instit. Princ. Christ.

Cic. i. Offic. p. 2.

Tacitus in Agric. c. 2.

torē ac sectatorē in tam Ill. Academia inter tot celebratis-
simos Viros absq; industria & sine fructu fuisse quis dixerit?

§.7. Posthac peregrinas adiit terras, vixitque (ut jam an-
te insinuatum) A. 23. & 24. in Batavia, A. 25. 26. & 27. in Da-
nia, A. 28. & 29. iterum in Hollandia, Gallia & Anglia, cum
insigni profectu prudentiæ, nascentis maximam partem
experientia, quæ variis in terris varia obtingit.

Scilicet haud una capitur sapientia sede;

Sed variis terris queritur atque locis.

Equidem qui secum peregrinantur, aërem solum mutant,
non animum; scandulas tectorum & cacumina turrium,
in urbibus numerant: quæ vero Remp. attinent, negli-
gunt, atque ita temporis irreparabilis jacturam faciunt,
marsupio & fundo calamitatem inferunt; quin ipsi sæpe
pereunt, & cum Ulyssis sociis in canes immundos vel ami-
cas luto sues immutantur, ut hinc omni jure peregrina-
tionis abusum culpet præter innumeros Politicos Gene-

*Illustriss. Dn.
Henricus de
Limpurg. in
Thesauropa-
terno in usū
Filii collecto.*

rosiss. & Illustriss. Dominus, Dn. Henricus de Limpurg,
S. R. I. Vicepincerna. Verum Bernhardus providus pe-
regrinas terras & mores hominum inspexit, Rerump. sta-
tum pensitavit, regiones lustravit, cum primis castella ob-
servavit, & plerorumque picturas paravit; obsessioni mu-
nitissimæ in Brabantia urbis Sylvæ Ducis interfuit; quid-
vis aliud in itinere obvium notatuque dignum curiose at-
tendit. Semper inter arma ac studia versatus, aut corpus
periculis, aut animum artibus exercuit. Ea præcipue
cura sollicitum tenebat, Viros summos & illustres nosce-
re, iisque familiariter uti, unde in optimam partem co-
gnoscebatur, & opinionem adferebat omnibus, eorum
fore se similem, quos sibi delegerat ad imitandum. Dictis
itineribus non longinquitate, sed dignitate & utilitate

*Cic. 1. Offic.
p. 326.*

com-

comparandum omnino est, quod ad **Conventum**, quem
Protestantes Ann. 1631. Lipsiæ agebant, cum Serenis. Dn.
Fratre Seniore **WILHELMO** suscepit Bernhardus, ut,
quid rerum ibi ageretur, penitus inspiceret, &, quæ for-
marentur consilia, intelligeret. Non etiam silendum,
neque sine laude dicendum eximium Teutonicæ, Latinæ,
Gallicæ, vivarum hujus Sec. lingvarum, & eloquentiæ stu-
dium. Sciebat Princeps sine ipsis neq; Remp. gubernari, ne-
que exercitum duci posse, sæpe etiam plus iisdem quam
armis à præstantissimis Ducibus, Alexandro M. Julio Cæ-
sare, Agricola, aliisque præstitum esse. igitur mature ad
cultum ipsarum animum applicabat, nec destitit, nisi in-
tegra cognitione instructus.

§. 8. Primo loco quod debuisset commemorari,
nunc subjungo, Principem nostrum divina Supremi Nu-
minis benignitate Christianum, ac regni cœlestis, omni-
umque æternæ felicitatis consequendæ mediorem affa-
tim participem esse factum. Die XIVto post nativita-
tem, qui erat XIXnus August, sacris baptismi undis tinctus
spiritualiter regenerabatur, & in Ecclesium, extra quam
nulla salus est, cooptabatur. Sacræ inaugurationis testes
invitabantur Principes, Comites & aliæ Illustres Personæ,
juxta morem antiquum ab Hygino Episcopo Rom. (ut vul-
go tradunt) Sec. post C. N. Ido constitutum, certe secu-
lo III. jam receptum, & apud nos merito retentum. Pro-
ut etiam in nostris Ecclesiis mos viget, ex V. T. ubi in cir-
cumcisione, in cujus locum successit baptismus, nomina
imponi consueverunt, traductus, in solemnibus illa panegyri
Princeps nomen **BERNHARDI** primus in sua familia
fortiebatur. Quia enim ex Serenis. Dn. Matris Majori-
bus nonnulli, & unus ex Fratribus Ejusdem, Principes He-

Virg. Polyd.
l. 4. de in Sen.
Rer. c. 4.
Gerh. van
Mastricht in
Schediasm de
Susceptoribus,
C. c.

Zach. Prator.
im Rahmen
büchl. part. 1.

Ben. Aretius
Probl. part. 2.
Loc. 72. p. 958.

VVolfg. Hei-
der. Orat. 1.
de Vulp. Scho-
last. p. 7. seqq.

roës virtutis spectatissimæ hoc nomen obtinuerant, Sere-
nifs. ac Celsifs. Parentes Filiolum Principem idem habere
voluerunt, ut non minus nominis quam sangvinis com-
munitas ad virtutes calcar esset. Ipsum quoque nomen,
& commatis est. Quippe, fide Grammaticorum, *Bern-
bardus* nihil notat aliud, quam *fortem ceu leonem*, *Einen
starcken wie ein Bär*. Talia vero nomina quæ pietatis
admoneant, fidei, constantiæ aut alius virtutis, imponen-
da esse, recte censet Benedictus Aretius; in hoc autem
frustra superstitiosus, quod nomina animalium brutorum
ad homines transferri impium existimat. Videtis Wolf-
gang. Heiderum. Simulac eo ætatis proveheretur te-
nellus Princeps, ut rationis usus sese exereret, prima sta-
tim rudimenta orthodoxæ religionis, Scripturæ S. inva-
riatæ Augustanæ Confessionis, & Concordiæ, ceterisque
Symbolicis Libris conformia, Ipsius pectori, veluti molli
ceræ, imprimebantur, juxtaque præcepta pietatis, amoris
ac timoris erga Deum, itemque charitatis erga proximum
instillabantur. Adultior factus indefesso studio cœpit
sacra Biblia evolvere, sacrosancta mysteria investigare &
plenius scrutari, precum & alios sacros libros frequenti
manu terere, conciones audire, sacra frequentare, magi-
stros consulere, nihil omittere, unde sanæ doctrinæ noti-
tiam & pietatis institutionem haurire poterat.

CAP. III.

De
*Ingressu in militiam & ad sum-
mum fastigium progressu.*

§. 1. Pa-

§. 1.

Patriæ natus, patriæ educatus, totum se eidem dedit Bernhardus sollicitus non solum ut in quiete prudenter eam regeret, sed etiam maxime ut ab injuriis adversariorum tueretur. Igitur pacis artes edoctus, Marti se addicit, & quas hactenus saltem ex libris cognoverat, militares pariter atque imperatorias quoque artes in ipsis castris & acie discere incipit juvenis, ætatis anno XVIIImo, seculi XXIImo. *Incipiens enim pubertas ad militiam idonea maxime est; non enim tantum celerius, sed etiam perfectius imbibuntur, quæ discuntur à pueris.* Prima castrorum rudimenta Sereniss. ac Celsiss. Principi ac Domino, Dn. Wilhelmo, Fratri beatiss. mem. tum legionis pedestris in exercitu Dn. Georgii Friderici, Marchionis Bado-Durlacensis, Duci adprobavit. Ipse tum, exemplo Julii Agricolaë, *noscere provincias, nosci exercitui, discere à peritis, sequi optimos, nihil appetere objectionem, nihil ob formidinem recusare, simulque anxius & intentus agere.* Cohorti peditum primitus præfectus, gradibus ab infimis ad summas ascendere dignitates gestiebat, idque maxime consultum judicabat. *Ducem enim illum optimum videri, qui minores militiae gradus emensus sit, placitum Politicorum est, & Johannes à Felde adfirmat requisita Ducis boni in iis precipue reperiri, qui initio gregarij milites per singula officia progressi sunt. Nec sine ratione. qui enim bene imperare velit, paruerit aliquando necesse est; & qui modeste paret, qui aliquando imperet, videtur dignus esse.* Postquam Bernhardi virtus in certamine prope Wimpinam probata esset, in paulo altiorem militiae gradum evehebatur, & turmae equitum præponebatur. Non diu post sacramento militari à Marchione solutus, arma in occasionem commodiorem differebat.

Vegetius de Re Milit. l. 1. c. 4.

Vid. Piccarti Obs. Historico-Polit. Decad. 10. c. 5. Joh. à Felde Elem. Jur. Univ. p. 1027. Cic. 3. de LL. Arist. l. 7. Polit. c. 13.

§. 2.

Tac. Annal.
1. 4. c. 6.

§. 2. Igneus vigor & cœlestis origo, arma deposita
mox ut resumeret, stimulabat; gloria & fama, ad quam,
post Dei gloriam, Principibus præcipua rerum dirigenda,
subito otii pertæsum in pugnas trahebat. Ann. 23. Dn.
Christiano Duci Brunsvicensi cum 1000. peditibus
sacramento se obstrinxit. Circa finem hujus, & partem
sequentis anni cum cohorte 400. peditum, à Federatis
Belgii Ordinibus sibi commissa, urbem Daventriam cu-
stodiebat. Annis 25, 26, & 27. Regi Daniae Christia-
no IV. cum legione 1200. equitum militabat, tanta ala-
critate & fortitudine, ut Rex regio diplomate publicisve
litteris tot ejus labores resque suis auspiciis gestas oblivio-
ni eximeret.

Corn. Nep.
Miltiad. c. 4.

§. 3. Sed eheu! terras Protestantium Evangelico-
rum, Liga, quam vocabant, Catholica invadit, occupat,
diripit, forte haud justiori titulo, atque olim Darius præ-
texebat, *se hostem esse Atheniensibus, quod eorum
auxilio Jones Sardeis expugnassent, suaque presidia interfe-
cissent.* Revera autem religio & regio erat illa ipsa Hele-
na, quam petebant Catholici. Misera tunc facies terra-
rum Evangelicarum, auxiliis destitutarum. Federati
Protestantes in Conventu Lipsiensi fortius adhuc pro li-
bertate loquebantur, quam pugnabant. Supremo Jehovah,
qui Gideonem contra Midianitas & Amalekitas, Simso-
nem contra Philistæos, Davidem contra Goliathum, Ju-
dam Maccabæum contra Antiochum exfuscitavit, nec
Lutheranos funditus extirpari passus, produxit A. 31. ex
Svecia Heroëm & Defensorem GUSTAVUM ADOL-
PHUM glor. mem. Seren. Bernhardus, qui patriam vinci,
in servitutem redigi, & falsa doctrina foedari non poterat
ferre, omnique ad liberandam ferebatur cogitatione, jam
occa-

occafionem commodam nactus, confestim operam fuam
Gustavo Adolpho, juxta Werbenam in Marchia castrame-
tato offert, & calidum regionis ac religionis avitæ amore
pectus hosti oppositurum se fanctè jurat. Annuït Rex,
ac initio statim **Ducem legionis equeſtris**, quæ custo-
diam Regii corporis ageret, conſtituit; iniquum ratus,
*eum honori nondum tempeſtivum videri, qui jam virtuti ma-
turus fuiſſet.* Bernhardus Dux tanta moderatione &
promptitudine erat, ut non ſolum de eo bene ſperare, ſed
etiam confidere Rex poſſet, talem futurum, qualem co-
gnitum judicavit; ideoque proximo anno 32do. d. 17. Apr.
publico diplomate Regii **Peditatus Dux Generalis**
renunciatus eſt, magno documento, *quod virtutis præ-
miũ uberrimum ſit bonos.* Nec utilitate carere virtutem ex-
pertus eſt Bernhardus, Heidelbergæ A. 33. à Regni Svecici
Cancellario Axelio Oxenſtierna **Dux Franconiæ** nun-
cupatus. A. 35. Wormatiæ à Regno Svecico & Federatis
Statibus Proteſtantibus **Dux copiarum ſummus**
creabatur, confirmatus quoq; Veroduni à Rege Galliæ Lu-
dovico XIII. poſtquam cum Ipſo, detrectata pace Pragenſi,
fedus pepigiſſet. Quanti alias Seren. Bernhardum Gallia
æſtimaverit, indices ſunt magnifici in Ipſius honorem ap-
paratus, faciles ad Regem aditus, felix expeditio, & nulla
non, quibus exceptus fuit, gratiæ ac benevolentiæ genera.

§. 4. Hoc itaque ultimum honorum militarium
faſtigium, quod virtus Bernharδο adſignavit; hoc ſum-
mum imperium militare, quò digniſſimus ceteris impera-
bat; hæc arma, quæ prudenter & ſtrenue geſta eſſe, nec
Adverſarii negant, quod juſte pariter, probant Noſtrates.
Meam quidem falcem in hanc meſſem immittere, nefas
eſt; videantur vero *Curriculum Vitæ Ejusdem ſub ſin. Vin-*

D

dicia

dicia Gustaviana, sive, Expeditionis Sereniss. atque Indivictiss. Svecorum ac Gothorum Regis Gust. vi Adolphiglor. mem. in Germaniam pro Religione & Libertate susceptæ breviuscula, defensio cum annexa quarundam objectionum concisa resolutione, ab Anonymo quodam A. 1634. editæ; Hieron. Kromayerus Orat. Paneg. de Bello Tricennali Germanico & c. in templo Academico Lipsiensi A. 1650. d. 22. Jul. publice habita. Huc etiam faciunt quæ habet Hortlederus apud Goldastum in

Autor Epit. Polit. Imp. part. 31. Quod vero Autor Anonymus Epit. Rer. Rer. Germ. p. 122.

Germ. ob recusatam pacem Pragensem procaci ore in Bernh. invehitur, & oggannit, oblatum & Vinariensi gratuitum ad sua reditum; sed spem vanam fuisse, eum qui pacem belli amore exuerat, bellum pacis caritate depositurum; fulgur ex pelvi, nec magni æstimandum est. Quas ob causas in pacificationem Pragensem non consenserit Sereniss. Bernhardus, honestam vero & æquam quam cupide semper exoptaverit, Ipse ediffertat in responsoriis datis Neoburgi ad Rhenum d. 18. Aug. A. 1638. ad Sereniss. ac Celsiss. Dn. Fratrum, Dn. Wilhelmi, Dn. Alberti, & Dn. Ernesti literas de pace pangenda. Habentur illæ literæ in Theatro Europæo, cujus copiam Vir. Magnif. Dn. D. Schröterus

Theatr. Europ. Tom. IV. p. 15. & 16.

Pandectarum P. P. Celeberrimus, Dominus Patronus ac Promotor omni observantia cultu suspiciendus, ex singulari benivolentia mihi fecit, quod non possum non publice grata mente fateri.

CAPUT IV.

De

Heroicis Virtutibus.

§. I.

PRævium caput Bernardi virtutum palæstram exhibuit, castra & militiam, in quibus non minus ac in urbi-

urbibus fides pietasque habitare & solet & debet; nunc igitur ipsas cellissimas Virtutes sistam, antetamen corporis habitum, *cujus saepe virtus delectum habet,* Iustrandum daturus. Justam & decentem staturam fau-
trix natura BernharDO tribuerat. Membra viva ac vegeta, langvoris morborumque expertia, apta compositione moventia oculos, ac delectantia hoc ipso, quod inter se omnia cum quodam lepore consentiebant. Coruscabat ex vultu Ipsius dignitas virilis, quæ virtuti suum addit suffragium; formæ dignitatem coloris bonitas, colorem exercitationes corporis tuebantur. Facies & capilli fusci signum animi fortis erant.

Arist. 1. Pol. c. 5.

Cic. l. 1. Offic. p. 178. & 216. Saaſedra Id. Princ. Symb.

Anton. de Gueſar. Hor. Princ. l. 1. c. 41. p. 174.

§. 2. Hoc jam corpore armatum Bernhardi animum vitæ stationem novimus peregiſſe, humanorum vitiorum incurſus à se invicta pugna repellentem, justosque virtutis numeros altitudinis suæ ſinu clauſos cuſtodientem. Tantas virtutes panegyrico proſequi mihi non ſumo; ſummos ſaltim apices à Viris clariffimis juſto encomio ornatarum nominabo, quia animadverto futurum, ut pondere laudis, quam meruerunt, obrutus, magis ingenii mei imbecillitatem detegam, quam ipſas, ſicuti par eſt, repræſentem. Veluti radix omnium virtutum, Ipsius pectori infixâ hærebat religio, & Supremi Numinis timor pariter ac amor. A ſana doctrina nec novercantis fortunæ procellæ, nec blandientis illecebræ dimovere eum poterant. Æterna beatitudo pluris erat, quam cumulus reliquorum bonorum omnium. Deum pie venerabatur, Jeſum Salvatorem ſperabat, ejuſdem nomen dulciſſimum, meritum efficaciſſimum aſſimabat. Purum Bernhardi os à pejerationibus & profano Divini nominis abuſu; vacuum pectus peccandi conſilio; de admiſſis peccatis anxium; de remiſſione ac gratia divi-

na sollicitum. Publicis non modo sacris suum vigorem
& observationem constanter reddidit; sed etiam statas
horas privatis precibus consecravit, mane & vesperi in
conclavi sine ullis arbitris, ne vel impedirent, vel hypo-
critam putarent, in genua prostratus, manibus erectis tam
ardenter orans, ut, qui procul audiebant, in admiratio-
nem verterentur. Omnium negotiorum, ac maxime
instantis pugnae, initium à Deo fieri voluit, sacras cari-
monias frequentando, milites ad preces hortando, no-
men Jesu in media pugna ingeminando. Divino ita mu-
nitus praesidio, fortiter contra hostes stabat, in prima acie
pugnabat, consilio dux, manu miles; in densissima hosti-
um agmina, nequaquam ex temeritate, sed divino, ut cre-
di par est, impulsu & heroico impetu sese ingerebat; inde
non tantum sospes, verum etiam victor redibat. Mortis,
cujus metus ceteros exanimat, perpetuus illi contemptus;
periculorum pulcerrimorum susceptio; fortitudo excel-
lens & communem sortem excedens. Temperantia san-
cta, luxuriae & pravae libidinis expers. Liberalitas exi-
mia erga exules, pupillos, viduas & pastores. Manus
Bernhardi apertaerant, vultus serenus, à quo nemo facile
tristis abiit. In tot ac talibus istorum temporum adver-
sis non modo Principis animum, sed & parentis affectum
praestitit; nunc consolando, nunc opitulando, quatenus
suppeteret facultas. Pro justa causa sanguinem & opes
profundere non verebatur; florentibus nequaquam lucri
spe ductus se venditabat. Gloriae & fama cupido mode-
rata; fastus nullus; gloria Dei & salus patriae factorum
scopus praecipuus. Injuriarum & calumniarum magna-
nimo contemptu vindex; adulatorum osor; bonorum
quorumcunque defensor. Insignis erga amicos benigni-
tas;

tas; erga milites benivolentia; comitas non sine severi-
 tate, neque gravitas sine facilitate. Clementia non solum,
 in suos, sed etiam in victos; amicis tamen manibus cum
 eadem juncta justitia. Ad premia velox, ad poenas tar-
 dus, justitiæ fulmine feriendo unum, multis minitabatur.
 Semper Eidem æqui ac probi respectus religiosa cum ob-
 servatione versabatur ante oculos; cupiditas rationi ce-
 debat; nihilque utile, quod parum honestum videri po-
 terat, ducebat. His virtutibus veluti regina præsidebat
 incredibilis prudentia; animi sagacitas acris; scientia rei
 militaris summa, eloquentia haud vulgaris. Ut paucis di-
 cam, tantis adornatus erat Bernhardus virtutibus, quantas
 fere perfecta & natura & industria mortalis conditio re-
 cipit. Suos etiam habuisse nævos, erroribusque ac pec-
 catis obnoxium fuisse, nemo negaverit; Ipsemet confes-
 sus est & doluit. Homo fuit utique; humani ergo nihil
 ab ipso alienum putandum est. Attamen sicut maculæ
 solares solem non obnubilant, nedum ejus lucem destru-
 ant: pariter nec errata, ex imbecillitate commissa, & ab
 humana conditione post lapsum in hoc mundo separari
 nescia, Bernardi virtutem obscurare possunt. Quæ vero
 A. Anon. Epit. Ref. German. hinc inde objectat vitia, te-
 meritatem, ferociam, crudelitatem, injustitiam, ex odio
 haud obscuro ipsum effinxisse apparet. Igitur quo minus
Beatus, Heros, Dux summus salutari debeat, ni-
 hil impedit. Cum excellentissima virtute, cui alias ini-
 mica esse solet, fortunam etiam junctam habebat, nun-
 quam pene, nisi semel in prælio Nordlingensi, ab eadem
 desertus. Fama non minus, quam armis, hostes concus-
 sit. Magna apud suos auctoritas, qua omnium oculos in
 se convertebat, ut nemo par ei poneretur. Omnes in Ipso
 D 3 & spem

A. Anon. E-
 pit. Rerum
 Germ.

& spem habebant maximam & timorem. Nec minor be-
nivolentia, ut difficile esset intellectu, utrum eum magis
vererentur, quam amarent tam milites, quam, quibuscum
ei res erat, reliqui.

CAPUT V.

De

Rebus gestis.

§. I.

Splendidissimas Bernhardi virtutes, cedro & ære di-
gnas, paucis lineis præced. cap. exarare allaboravi;
nunc actiones & res præclare gestas strictim saltem
referam. Ne vero, quod dicitur, extra oleas mea feratur
narratio, tres constituam classes, quarum

I. sistat certamina vehemen- tiora.

*Theat. Europ.
tom. II. p. 746,
47, 48, 49.
Bogisl. Phil. à
Chemn. (quæ
ex benivolæ
communica-
tione Excell.
& Nobiliss.
Dn. Bosii,
Patroni atq;
Præceptoris
colendisimi
inspicere li-
cuit) part. 1.
Belli Suec. in
Germania
gesti l. 4. n. 57*

§. 2. Lutzenense prælium cum Wallensteinio Anno
1632. 6. Nov. commissum, primum occupet locum. In
hoc, Duce summo, ipso potentiss. Rege Sueciæ Gustavo
Adolpho, Sereniss. Bernardus sinistro exercitus cornu
primitus præerat; mox ex angvi Rege (heu! triste dictu)
totius pugnae summa ad Ipsum devolvebatur. Quid mi-
rum, si lymphaticus pavor ordines dissipasset, stravisset-
que inde ruentes equos virosque improvida fuga? Quan-
tum enim

urget præsentia Turmi;

incidit ictus

ingens ad terram duplicato poplite Turnus,

*consurgunt gemitu Rutuli, totusque remugit
mons circum, & vocem late nemora alta remittunt.*

Cædes profecto Goliathi Philistæos, Saulis Israëlitæ in fugam coniecit. Sic cum in pugna Romanorum cum Vejentibus *Q. Fabius princeps, incautus inter multas versans hostium manus, caderet gladio per pectus transfixus, sensit utraque acies unius viri casum; cedebatque inde Romanus,* teste Livio. Bernhardus heroico plenus spiritu, dissimulato periculo, peritissime aciem instruxit, & magno consilio mortem Regis contempsit, cum in ipsa acie summum videret esse discrimen. Milites voce docta & ad victoriam efficaci hortatus: *quod in dextris suis nunc libertatem, opem, spem futuri temporis atque puræ religionis gererent;* Ipse acerrime præliari cœpit; *quo facto fortitudinem per totum exercitum diffudit, labentemque belli fortunam divino animi ardore restituit,* ut Wallensteinius fugam pararet, confestim accelerandam, ni Pappenheimius Halâ Saxonum reversus correxisset, & Bernhardum ereptis aliquot tormentis inhibuisset. Dubiam hucusque victoriam, constantem sibi tandem devinxit constans Bernhards fortitudo. Tormenta & multus commeatus recuperabantur; Pappenheimius lethale vulnus accepit; Wallensteinius, cum obscura luce fuga tutior videretur quam pugna, cum toto agmine abiit. Fugientes, quod in illo ardore animi vix credi potest, prudentius, si Saxonicus & Lunæburgicus miles accessisset, quam avidius persecuturus, nocte ea in pugna loco substitit victor Bernhardus. Milites solatus, *vulnera, quæ quisque excepisset, virtutis indicia futura,* pro concione laudavit, *quo promptioribus animis reliqua belli munia obirent.* Croatas illucescente die impedimenta sua relicta erepturos præcipiti fuga

Matth. Lun-
guitius
tract. von
Herzog
Bernhards
Helden: Cha-
ten. cap. 4.
Adolph. Bra-
chelius Hist.
sui temporis
l. 4. p. 216, 17,
18, 19.

fuga abegit. Subsequo die præcipua Regii cadaveris quaerendi cura sollicitum tenebat, ut splendida atque Rege digna honoraretur sepultura inventum. Perditi in hac pugna utrinque feruntur 9000. quos inter ex Cæsareanis præcipui Abbas Fuldensis infelix pugnae spectator, Pappenheimius, (qui strenuus Dux centum cicatrices secum abstulisse dicitur) Bertholdus Wallensteinius Ducis cognatus, Duces Lau, Westrumius, Breda, Taheim, Lambertus, Cammerhoff &c. ex Suecis præter Regem Islerus, Gersdorffius, Nicolaus Brahe Comes Wisingsburgensis, Sereniss. Bernhardus etiam non omnis expers periculi glandis plumbeæ impetu pileum amisit. Talem vero se Imperatorem præbuit, ut omnibus eo tempore adparuerit, ab Ipso Lutherano res valde adjutas fuisse. Lutherani vero ut metu hostis & periculi liberati essent, cuncti tamen acerbo Optimi Regis casu mœsti torpebant; pluresque dolentium quam ovantium voces exaudiebantur. Contra Catholici mortem Regis suam victoriam interpretati festis ignibus & triumphali apparatu illud prælium celebravere.

Theatr. Europ. Tom. III. Chemnitz part. II. Belli Sec. I. 2. c. 40, 41, 42, 43. Georgius Engellius (quem utendum dedit pl. Res. atque Excellentis. Dn. Georgius Gözius, Patronus ac Promotor §.3. Tam prosperas tamq; inopinatas Bernhardi res cōsecuta est tristis mutatio in pugna juxta Nordlingam, obsidione liberandam, A. 34. pugnata, quod *fortuna sua mobilitate, quem ante extulerat, demergere paulum est adorta.* Summus adversariorum Dux Ferdinandus, Imp. Romano-Germanici filius, tum temporis Rex Hungariæ, post ipse Imperator, ejus nominis III. circiter 40000. in aciem produxit. *Fluctuare quidem animo Bernhardus & seriam estimatione rem perpendere; quippe eo veniendum erat, unde reduci exercitus nisi victor aut sine clade non posset.* *Moribatur* *vebat* cum obserantia nominandus) libell. quem vocat *Weinmarischen Feldzug* p. 33, 34, 35, 36, 37. *Brachelius* l. 5. p. 240, 241.

debat ipsum multitudo hostium respectu paucitatis suae; in
diversas plane partes distrabebant exortura apud Status
Federatos suspiciones, nisi suppetias urbi extreme periclitanti
ferret, metusque ne desperatio suis militibus cresceret. In
hoc æstu periculorum tutissimum visum est, omnibus
viribus decernere, & aut vincere, aut victum officio fi-
dei que satisfacisse. Igitur supplicibus & ardentibus suspi-
riis vires cœlo deducere; sacra celebrare; hortari invi-
cem atque aures animosque ferire; nam si finis vitæ adsit,
in quo tandem opere melius extingvi possint? Coepta fortu-
na levibus primum tentari conflictibus adspirabat Bern-
hardo; sed, quod sæpe usu venire solet, eventus praelii in-
ter initia contra illos magis erat, quibus victoria debe-
batur. Posthac enim ad votum pugnantibus Cæsareanis
& palmam tandem reportantibus misere succubere
Sveci. Colliculum quendam, planitie tutiorem, 26. Au-
gust. irrito conatu occupare contendebant; nec melior
sequentis diei successus; quin mille milites vi pulveris py-
rii in aërem excutiebantur. Neque etiam, cum hac non
succederet, alia rem aggredi via licebat, urbive obsessæ
prædiarias aliquot cohortes immittere. Præterea or-
dines in sinistro cornu turbari, machinæ hostium tor-
mentariæ horrendum fulminare, ut equites dissipati fu-
gam capefferent. Pedites vero densissimis hostium, ma-
xime Croatarum, agminibus circumfusi, ad ipsorum sa-
tietatem inulti, quod miserrimum fortibus viris erat, fe-
rarum ritu velut in fovea deprehensi cædebantur, donec
Ferdinandus parcendum ferro diceret. Nimirum

— *Arma non servant modum,
Nec temperari facile nec reprimi potest
Stricti ensis ira; bella delectat cruor.*

E

In

In universum 12000. (Chemnitz 6000. tantum numerat; paucos in captivitate acceptos ait) Suecici exercitus fusi cum Marchione Brandeburgo-Onolsbacensi Friderico, Domino de Zerotin, Ducibus Schneidevino, Wetberge-ro &c. exiguum incommodum passis Casareanis, quorum ultra 1200. non desiderabantur. Captivitate subire 6000. atq; inter hos Mareschalli militares Hornius & Kratzius, Duces copiarum Rossteinius & Schaffelitzkius cum 14. Ducibus legionariis. Bernhardus vulnere, *unde tamen plus gloria quam sanguinis manavit*, saucius vix effugit. Apparatus bellicus omnis, 80. tormenta, 4000. currus, 10000. equi, 300. (Chemnitzius 130. habet) vexilla hostibus in prædam cesserunt. Sed quis tot ludibria fortunæ, Ducum agminumque cædem multiplicem, devictorum fugam, clades nunc singulorum, nunc universorum, direptionesque aut animo queat adsequi, aut oratione complecti? *Adeo multorum annorum res fortuna in unum diem cumulavit, parvisque momentis magnus intercessit casus. Atrocissima tamen hac clade Bernardi virtus, cuius fere magnitudo calamitatibus adprobatur, minime obfusca, nec cum fortuna mens quoq; versa est;*

*Ille vetus solito perstat in ore decor.
Vires magis contudit, quam animos fregit ista calamitas.*
quamvis & brevi post exercitum majori mole reparaverit, fortunam industria sublevaturus, daturusque operam, ut acceptum incommodum virtute sarciretur.

*Th. Europ. T.
III. p. 800.
Engels. p. 67.*

*§.4. Multa dies variusq; labor mutabilis ævi
Rettulit in melius, multos alterna revisens
Lusit, & in solido rursus fortuna locavit:*

hæc inanis destituit spes Turnum, minus vero Bernhardum. Hic. A. 37. circumvenerat urbem munitam Gray
ad

ad Ararim sitam; ad eam tutandam legiones sex Burgundicorum & Lotharingicorum militum prope aderant. Qui nuncius postquam in castra pervenit, Bernhardus satius iudicans inferre bellum, quam accipere, 24. Jun. versus urbem Vesontionem obviam ibat. Statim tum infestis signis concurritur; Bernhardini acriter instant, illi haud timidi resistunt, maxima vi certatur. Interea Bernhardus cum expeditis in prima acie versari, laborantibus succurrere, integros pro faucibus arcessere, omnia providere, multum ipse pugnare, saepe hostem ferire, strenui militis & boni imperatoris officia simul exequi. Hostes, ubi vident ipsum magna vi tendere, fugam arripiunt. Legiones aliae 17. confectis succurrere & novam de integro instaurare pugnam conabantur; sed eas tormentis exceptas primo turbat, tandem profligat, fugientesque Vesontionem usque persequitur Bernhardus. Caesorum ab Engelsüss. 800. in Theatro Europ. 500. captivorum 426. numerantur. Præda fuerunt aliquot tormenta, & magna commeatus copia. Neque vero omni ex parte lætam aut incruentam victoriam adeptus erat Bernhardus. nam strenuissimi quidam Duces cum militibus gregariis non paucis occiderant in prælio, multi graviter vulnerati discesserant.

§. 5. Anno 38vo & præliis & victoriis magnus ac clarus antea, major & clarior fieri coepit Bernhardus. Primam occasionem suppeditabat Rheinfelda, quam sibi opportunissimam Duces Copiarum Cæsarearum, Savellius & Werthanus cum sociis liberaturi, milites suos convocatos, lustratos, auctos adversus Vinarienses producebant, primo in primariam ipsorum stationem, monasterium Büken, 18. Febr. facto impetu; aliquantum rejecti vi majore tentabant Vinariensium castra. Nec Bernhar-
Th. Europ.
Tom. III. p. 911.
seqq.
Engels. p. 78.
79, 80, 81.
Brachelius
p. 270, 271.

gida dextera, demissusve animus; quin intrepidus sese
hostibus offerre, apertamque belli aleam subire. Martem
vero, æquum dextro, iniquum sinistro utriusque partis cor-
nu, dubium & campos invicem mutantem nox ingruens
reliquit, fuis Cæsareanorum 300. Vinariensium 100. cum
supremo Ducis Legato, Rheingravio. Erlachius, Kanoff-
skius & Bernholdus capiebantur. Bernhardus versus Sec-
kingam facto itinere absentes cohortes cogebat, atque
ex oppido Lauffenburgo tormenta accersebat. Hinc re-
gressus 21. Febr. securos offendit hostes, & ante victoriam
canentes epinicion. Savellius enim ejusque socii *non ali-
ter ac si Bernbardinas legiones disflavissent spiritu, quasi ven-
tus folia aut peniculum tectorium, neque ulla mutatio re-
rum posset accidere*, per totum imperium fama ac literis
ad Imperatorem missis victoriam præcedentis diei conce-
lebrabant. *Quæ res contemnentibus pernicipi, Bernhar-
do despecto saluti fuit. Illos enim segnes; Hunc dato respiran-
di viresque colligendi tempore robustiorem fecit.* Magna spe,
quæ magna indolis signum est, magnaque fiducia, *etiam*
Deum pro meliore stare causa, inflammatos ad pugnam mi-
lites, data tessera: **GOTT mit uns! Emanuel!** hostibus
opponit; qui, cum experiendum esset, possit quid vivida
virtus, indecores in limine primo deficiunt, ante tubam
tremor occupat artus. Leves conflictus fauste Vinariensi-
bus evenientes, ipsis animum, Cæsareanis terrorem auge-
bant. Nimirum *primis eventibus metus aut fiducia gigni-
tur.* Tormenta magno fragore exonerata omnem peni-
tus excussere mentem hostibus, ut nihil quicquam fugæ,
nisi quod terga nondum verterant, deesset. Duces Boden-
dorffius, Forbusius, Rosa & Hatsteinius jussu Bernhardi pel-
lunt pedites, arma projicientes, quæ paulo ante ad tute-
lam

lam corporum fumferant. Equites, *cum his acrius metus quam Dux imperaret, sperrentes imperium*, à Tupadelio impetiti, sine disputatione stlopetorum fugiunt. Werthanus, incertus adhuc, resistere melius esset, an fugere, diutius moratus claudebatur, ut cum tota legione sua in Victoris manus transfret, atque præter hunc Savellius (qui vero paulo post, in curia Lauffenburgensi detentus, ope vetulæ cibum apportantis Constantiam excessit, evasit, erupit non attendentibus custodibus, quam suam negligentiam capite expiabant) Enckefortius & Speerreuterus, 4. Duces legionari, & plerique tam superiores quam inferiores Officiales, gregarii milites 3000. maximam partem Bernhardino exercitui adjecti. Cæsi in campo relinquebantur, secundum Engels. 1500; secundum Theatr. Europ. tantum 600. reliqui Ducibus destituti, qua quemque aut spes ducebat, aut pavor, dissipabantur. Tantam vero rem sine ullo suorum, quorum non amplius quam 20. amissi erant, incommodo patravit Bernhardus, DE OFretus, cui, postquam à persequendo hoste cessaverat, debitas exolvit gratias, cecinitque canticum: *Te Deum laudamus* &c. & Ps. 46um rhythmicè redditum: *Sine veste Burg ist unser GOTT* &c. tanta veneratione, ut equites equis descendere iusserit. His peractis ad obsessionem Rheinfeldæ urgendam remisit pedites; equitibus, præliis operibusque fessis, paucorum dierum quietem dedit. Cætos humari, saucios refici curavit.

§. 6. Spe ita liberandæ Rheinfeldæ exciderant Cæsareani; Brisaci saltem rebus nimis fessis succurrere fortiter statuebant. Datur hæc provincia Gözio. Is postquam Iustravit Exercitum & Savellianas ac Wahlianas copias sibi adjunxit, appropinquat. *Crudelis hic exer-*

Th. Europ. l. c.

p. 263, 64.

Engels. p. 84.

seqq. Brach.

l. c.

citus, sed juxta ornatisimus, omnique apparatu instructissimus erat; ut crederetur, elegantiore & instructiore in bello Germanico nondum visum; simul mori quam vinci preoptabat. Contra si quis aciem Bernhardi intueretur, dispar valde erat, torva sane & inculta, equis virisque non aurea, non discolori veste fulgentibus. Agmen & stare paratum & sequi, nec turba nec sarcinis pregrave; intentum ad Ducis non signum modo, sed etiam nutum. Fatigatis humus cubile erat; cibus, quem occupabant, satiabat; tempora somni, quam noctis, arctiora erant. Lustrat hunc suum exercitum Bernardus; legiones explet; calida pietate atque religione pectora habere jubet; hortatur, confisi DEO & justæ causæ, spernant illam aciem auro & argento fulgentem, in qua plus prædæ quam periculi sit: cum victoria non armorum decore, sed ferri virtute queratur; vindicent à servitute & falsa religione Germaniam; eant alacres & spe pleni, ut quam gloriam acceperint in prioribus pugnis, hoc etiam tempore servatam posteris relinquunt. Illi, aut victoria aut morte honestissima, quales milites Bernardus habeat, ostensuros se promittunt. Quamvis vero Cæsareani initio feliciter movere viderentur; istam tamen temeritatem pro virtute non timuit Bernardus, quæ, ubi primum impetum effudit, velut quadam animalia amisso aculeo, torpet. Interrito vultu præsentique animo jungens diei noctem occurrit hostibus, & 29. Jul. juxta pagum Friesenheim eos adoritur, conficitque plus 100. paucis suorum, perditis. Postero, 30. Jul. die, postquam sacra & concio de lacrymis Christi super Hierosolymis ex Luc. 19. præcedenti diei dominico debita, sed propter iter & conflictum omissa, habita essent, ad solemne certamen deventum. Milites Bernhardinos solitum symbolum: **GDZ mit uns!**

uns! Emanuel! Cæsareanos & Bavaricos: *Ferdinandus!*
incitabat. Circa meridiem prælium inchoabant tor-
menta; continuabant legiones & turmæ mutuo incur-
santes; tandem omnes in arma ruebant copiæ, tam obsti-
nata tantoque impetu, ut altera pars alteram bis loco suo
pepulerit, vagâ usque in quintam horam victoria. Diei
unius tam multiplex casus modo spem modo metum au-
gebat, *velut de industria inter fortissimos viros certamen æ-*
quante fortuna. Hinc iterum legionatim & turmatim
pugnabatur; tandem iterato impetu in fugam actos Cæ-
sareanos Suecicus equitatus persequabatur; peditatum
vero in pugna loco cohibuit Bernhardus, potitus omni-
bus fere tormentis, 3000. curribus, rhedis, carrisque an-
nonam vehentibus, Gözii & Savellii Cancellariis, itemque
80. vexillis. Præterea hæc strages Cæsareanorum 1500. in
loco pugnae, multos in fuga absorpsit, alios in Rhenum
præcipitavit, alios victoris arbitrio permisit. Tantum
splendidus iste exercitus, qui minimum 12000. idoneis
pugnae militibus constitit, detrimentum perpeffus
est, ut vix 2500. ad imperatores suos, quorum unum, Sa-
vellium, vulnus excruciat, redierint, iique ferme inul-
ti, quippe supra 500. Vinarienses gregarios milites, & pau-
cos officiales non prostraverant. Tupadelius ferocius
insistens hostibus ipse capiebatur. Bernhardus vero,
quem ut non in cœlum debitis laudibus efferat, nulla erit
tam surda posteritas, nulla tam ingrata fama, quamvis
medius inter imperatorem & militem ipse pugnaverit,
legionesque & cohortes fere singulas eduxerit, existimans
Et deforme sibi, quos dignitate præstaret, ab iis virtute supe-
rari, Et pugnando non minus quam adhortando accendi mili-
tum animos, sine periculo evasit, nisi quod arma ejus binis
glo-

globalis tacti. *Effugit nempe mortem, quisquis contemse-
rit; timidissimum quemque consequitur.* Nec Rosa & Nas-
fovius, adversis vulneribus virtutem probantibus, sua
laude fraudandi sunt. Qui occubuerant in praelio, hu-
mo tegebantur, tum Bernhardini, quam adversarii, *quod
non adversus calamitates, sed adversus hostium vires didice-
rat contendere Bernhardus, nec bellum cum mortuis gerebat,
sed armatum esse oportebat, quem odisset.* Saucios sanan-
dos divisit; victoribus suis militibus, quorum sanguine &
labore partus erat, commeatum utendum fruendum de-
dit. Divini cum primis memores auxilii 1. Augusti eu-
charistica sacra in genua prostrati celebrabant, cantantes
Ps. 124 tum: *Wer Gott nicht mit uns diese Zeit &c.* item-
que *Te DEUM laudamus*, & vacivas aures concioni præ-
bentes.

*Th. Europ. l. c.
p. 284.
Engels. p. 26,
27.*

§. 7. Urgente magis magisque & ferro & fame
Brisacenses BernharDO, ne desidere in tanto sociorum
discrimine videretur, Carolus Dux Lotharingiæ in obli-
dionis patientiam frumento præsidioque eos instructurus
erat. Mature hujus adventum percepit Bernhardus, ni-
hilque moratus adversam valetudinem, hostes, antequam
opprimatur ipse, opprimere studuit. Milites igitur ad
pugnam instruit, Deum ante omnia in subsidium vocat,
supplice corde & ore precatus Psalm. 71mum, ad præsen-
tem ejus temporis statum examissim accommodatum,
stupentibus omnibus, quotquot audiebant. Hinc equum
adscendit, alta ingemiscens voce: *Gott wird mich nicht
verlassen!* Cum equitum manu, qua castra nudari pote-
rant, progressus prope Thannam in loco dicto *Dachsenfeld*
Carolus 4. Oct. ad pugnam cogit. Vinarienses constanti
impetu in Lotharingicos immissi speciem magni agminis
præ-

præbuerunt; illi, cum vera explorare non possent, falsa
per metum augurati fugam capessunt, latebrasque in
vicina sylva quærunt, sed non inveniunt. Multi cæsi, re-
liqui dispersi. Equites 200. & 400. pedites vivi tradeban-
tur Bernhardo, cum Caroli agnato Duce Bassompierio,
qui Colmaria custoditus inter cetera hæc ad hospitem
suum faciebat verba: Es seyn drey Feldschlachten in ei-
nem Jahr zu gewinnen für einem Fürsten zuviel. Er
wünsche Ihr. Fürstl. Gn. das Königreich Schweden und
von daraus alle Jahr neue victorien gegen Moscau von
Herben; aber hier zu Lande plage Ihr. Fürstl. Gn. was
dem Hauß Osterreich anhängig sey/viel zu hart. Post vi-
ctoriam, utique & sanguine & labore suorum emtam, sau-
cios deligari; fessos alterna requie vires reparare iussit
Bernhardus.

§. 8. Gözius iterato feliciter iactum iri aleam spe-
rans, cum adjuncto socio Lambojo castra Bernhardina
denuo 15. Oct. invadit subitoque turbat tumultu, obfesso-
res aut ad obsidionem solvendam compulsurus, aut certe
Brisaco auxilia & annonam subministraturus. Sed spes
pascere inanes. Bernhardus milites suos meminisse ju-
bebat: *cum Gözio se secundo pugnare; ne meliores factos
putarent fuga, cum in aciem secum tam tristem memoriam
cadum suarum, & tantum sanguinis priori prælio fusi fer-
rent;* itaque facile erigebat. Ipsi igitur armis arreptis
hostium jam tum medio ponte, quo Rhenus jungebatur,
potitorum conatus eludunt, atque ita infestant, ut cum
aquila, eo die tentorium Bernhardi, bis commotis alis,
transvolante, Friburgum peterent, relictis Ducibus le-
gionariis duobus & quinque Capitaneis in manibus ho-
stium vivis, mortuis 1000. Atque sic Bernhardus, fru-

F

stra

Th. Europ. l. c.

p. 222.

Engels. p. 98.

22.

Atra clavæ Herculis se opponente invidia fremituque
hostium, uno anno quater per obstantes catervas explicuit
sua victor arma, quem prosperū rerum successum summo
pietatis & gratæ mentis ardore profecutus, literis Eccle-
siastas Colmarienses hortabatur: *Deo gratias immortales
agerent, horas precationum statas frequentarent, & cum
hic demum Rhodus hic saltus fore videatur, palmas, ceu
Moses, ad cælum tenderent, à Deo summo vires & victorias
exoraturi.*

II. Classis exhibeat urbium expugnationes.

Chemnitz.
part. 1. l. 4.
c. 35.
Lung & l. c.
cap. 2.

§. 9. A. 31. in Palatinatu inferiori Manhemium,
eius expugnatio Tillio antehac multo labore constiterat,
astu circumvenit. Cum intellexisset somniculose agi ex-
cubias, summo mane cum 300. veteranis fugam & metum
simulans, ad urbem istam perrexit, quærentibusque vigi-
libus: cujusnam factionis esset? Cæsareæ respondit, à Sue-
cis pulsum cum suis obnixè rogare portas aperiant, & con-
tra persecutores tutum sibi receptum præbeant. Simpli-
ces intromissum hostem experti, imprudentiam luebant
partim vita, partim captivitate; ex qua, soluto lytro, di-
missus capitaneus Maravallus cum suis signiferis. A. 32. Sue-
viæ oppidum Fueffen obtinuit, in ea 300. cecidit. 1100. sup-
plices servavit suoque addidit exercitui, *gnarus & vincere
& victis consulere.* Landsbergenses clavibus portarum tra-
ditis læti adventantem accipiebant, excusantes deditio-
nem urbis Cæsareanis factam. Coburgensibus auxilio ad-
fuit & mature & feliciter. Post victoriam Lutzenensem fa-
cile erat urbibus amicis, Chemnitio, Zvickavia & Frei-
berga præsidia hostilia ejicere. Bamberga inopinans op-
pri-

primebatur; securi & imparati defensores fuga elabeban-
 tur Forchemium, de quibus tamen multi in via perierunt.
 A. 33. Höchstet, ut dederet ultro, sæpius monitus præfectus
 vim quam misericordiam experiri maluit; qua sua pervi-
 cacia sibi suspendium, urbi incendium, armatis omnibus
 mortem attraxit. In expugnata urbe Aichen aliquot tor-
 menta & multi modii frumenti accipiebantur; in Dachau
 300. currus apparatu bellico & com meatu graves, 9. tor-
 menta; 300. cadebantur, 600. capiebantur. Herriden &
 Ohrenbau etiam expugnabantur. Monachii, quod de-
 fensores destituerant, omnibusque bonis, ut nihil eorum
 hostes fruerentur, spoliaverant, veniam orantis misertus
 Bernhardus mitiorem eidem se præbuit hostem, quam a-
 mici fuerant. Landsbergam iterum occupatam durius
 adfligit, militum suorum direptioni exponit, arma geren-
 tes cunctos milites, cives, rusticos rure eo dilapsos, par-
 tim trucidat, 500. sibi addicit, tures murosque destruit;
 cuncta civitas pœnæ aut prædæ fuit. Neoburgum petere
 cum nunciatus esset Bernhardus, præsidium Bavaricum
 antecapiebat fugam, parte pontis, trans Rhenum ædifica-
 ti, ad retinendum hostem dejecta; cives pacem flagitan-
 tes ægre exorabant, coacti pontem restruere, quem trans-
 gressus exercitus sine prælio & sanguine urbis Aichstat to-
 tiusque Episcopatus potiebatur. Paucis interjectis diebus
 arx quoque Aichstatensis, compulsis ad paciscendum, qui
 tutabantur, cum magna frumenti copia & 21. tormentis æ-
 neis impetrabatur, quamvis non absque omni incommo-
 do. Aliquot dictarum urbium cum paulo post extorsisset
 Werthius, denuo in suam potestatem redegit Bernhardus.
 Consilium item capiebat obsidendæ urbis munitissimæ
 Ratisbonæ, ad cuius rei emolumentum spectare ratus, si

F 2

ho-

Chemn. part.
2. l. 1. c. 26. p.
122. Theatr.
Eur. tom. 3. p.
63. Lung. c.
8. Engels. p. 9.
Hos Auctores
cū radio de-
inceps repe-
tere super-
sedebo. B. L.
ipse quidvis
suo loco faci-
le reperire
poterit.

hostibus aditum obstrueret, arcem Hohenstauffen & oppidum Kahlheim expugnat, regionem lustrat, omnia ad obsidionis necessitatem perquam enixe parat. Inde, *prout omnia prius experiri, quam armis, sapientem decet*, praefectum urbis per buccinatores ad deditorem sollicitare; cum vero negaret iste, & ad extremum usque halitum se pugnare paratum responderet, totum exercitum quindecim millium utrisque Danubii oris advehere, urgere urbem. Ita territus praefectus subito mutavit sententiam; certis conditionibus, aegre licet, quod durius propositas existimaret, quam aut ratio militaris, aut majestas Bavarica, aut sui ipsius honor admitteret, acceptis urbem tradidit; ipse Ingolstadtum concessit. Ingressus urbem Bernhardus eidem sua jura facta tecta servavit, militibus direptione & offensis severe interdixit, qua re civium amorem oppido sibi conciliabat. In templo cathedrali praesente Bernharde cum plerisque Ducibus & ceteris Officialibus a Concionatore bellico concio eucharistica ex Ps. 64. habita, Symbolum Apostolicum praelectum, cantatus hymnus: *Te Deum laudamus* &c. Episcopo & Clericis arresto devinctis, quod Bavaro suo aere 400. milites conduxerant, ad Bernhardinum exercitum reficiendum ingens pecuniae summa imperabatur, atque illi quidem foli 40000. imperiales, quibus cum non esset solvendis, arcem suam Hochburg cedere coactus est. Tantam jacturam imo pectore coquentes Pontificii, insidias parabant & flammam; sed his praecoccupatis omnes urbe excedere jubebantur praeter Episcopum & paucos alios, obsidum loco retentos, usque dum Lutherani Ingolstadii aliisque in ditionis Bavaricae oppidis captivitate solverentur. Heic Poci etiam Locum tenenti cuidam, cujus vel fraude vel

vel timidity urbs Aichstat hostium facta erat, capitis pœ-
na irrogabatur. *In aliis enim peccatis facile connivebat*
Bernhardus, perfidi autem & desertores delictorum veniam
nunquam consequabantur, sed statim capite ea luebant.
Idque usu salubre & misericordia melius apparuit. Inopina-
ta Ratisbonæ munitissimæ expugnatio aliis oppidis ingen-
tem incussit terrorem, ut partim ultro, partim haud per-
tinaces ad Bernhardum transfirent, ut Cham, Neustat,
Straubingen, Deckendorff, Filtzhoffen, Werden, Nap-
purg.

§. 10. A. 34. arx munitissima Donaustauffen expu-
gnata, quod Ratisbonæ non adeo oportuna erat, subfo-
diebatur & pulvere pyrio in aërem mittebatur. Weida
contra munimentis firmabatur. Præter plura à Ducibus
capta oppida vincebantur Kemnath, Aicha igne corrupta,
Freisinga direptionibus exposita, Mosbach & Landshutum
penitus conculcatum. A. 35. Gallasium, ut omitteret Mo-
guntiam, compulit Bernhardus; urbi vero fame afflictæ
annonam præbuit, & validius præsidium imposuit. Mense
Augusto oppida Bingen, Rüdesheim & Elfeld hostibus e-
ripuit. A. 36. non minus fociis in Alsatia urbibus, Hage-
noæ, Seletstadio, Benfeldæ, opem ferendo, quam hosti-
les vexando occupatus erat. Mense Jun. dura obsidione Ta-
bernas Alsatia cinxit; ejus tædio Præfectus Mühlheimius
certas condiciones pactus deditorem maturabat. Ingens
periculum in hoc labore Bernhardo impendebat; præter-
quam enim, quod manu vulnus accepit, duo globuli
plumbei ex adversis tormentis advolabant, quorum unus
12. passibus à Bernhardi tentorio binos postravit eqvos, al-
ter tentorium, Ipso ibi cubante, infestavit. Blamontium
in Lotharingia acriter repugnans gladiis manibusque

hostilibus tandem cessit: præfectus vero, quod igne urbem corrumpere ausus erat, resti collū aptare coactus. Pariter Ramberville & Jonville non diu obsidionem tolerabant. A. 37. in Burgundia Gray Bernharðo accessit, itemq; castellum Baume, tam ampla refertum annona, ut frumentariæ domui, Mompeliardi extruendæ, suffecerit. Mohlberg, Endingen & Ettenheim multum itidem frumenti & dulce vinum suppeditabant. Marckelsheim victoris arbitrio se permittebat.

§. II. An. 38. Jan. Rheinfeldam corona X. legionum pedestrium, & IIX. equestrium circumdedit. Ejus urbis præfectus hostilibus impugnationibus milites suos impares minusq; instructos existimans, per tabellariū à Brisacensibus auxilia flagitare destinabat; sed iste interceptus ante portas suspendebatur. Nihilominus Brisacenses ultro aderant, obsessis pulverem tormentarium aliaque necessaria ad obsidionis patientiam suppeditaturi, minus tamen prospere. Profligatis Cæsarei exercitus ducibus, Savellio & Werthano, acrius incumbebatur obsessis, præfectusque ad deditiōem, pertinaciter primo negatam, cogebatur. In suam igitur manum hanc civitatem 12. Mart. acceptam vallis, præsidio & annona communivit. Porro arcem Röteln in Alsatia cum eximia & pecoris & frumenti copia, armata manu; Neoburgum & Friburgum pactis conventis sibi subjecit. Ad belli longius tracti emolumentum egregie pertinere ratus, si Brisacum nobilem Brisgovia civitatem, receptaculum copiis suis futuram, in potestatem redegisset, eandem claudentem sibi portas aggreditur. Hinc impigre prudenterque suorum & hostium res pariter attendere, cognoscere quid boni utrisque aut contra esset; explorare
confi-

consilia adverfariorum, & infidias eorum advertere, nihil apud se remiffum neque apud illos tutum pati. Vallo atque fossa mœnia circumdare, ponte catenaque Rhenum jungere, præfidiarias ut & auxiliares ex Gallia copias in obfidionem jungere, commeatum & apparatus curare, hostibus aditum præcludere, prorsus intentus ne quid auxilii obsessis ferri posset. Cum Brisacenses aliquoties centenos calones, fruges consumere natos, urbe expellerent, eosdem rejicere. Suos hortari, ac spe prædæ, gloriæ & futuræ quietis ad virtutem erigere, vi atque dolis dies noctesque tentare, instare portis, sternere, cæde viros & mœnia cingere flammis. Cogitabat etiam, *non minus esse Imperatoris consilio superare, quam gladio,* ideoque multoties obsessos hortabatur, dederent urbem. Contra Brisacenses muros portasque strenue defensare, insultus præfenti animo exceptare, nec ullam deditiois significationem facere. Rheinachius præfectus, haud sane temporum homo, ultima pro fide experiri decreverat. Gözius, Savellius, Horstius, Carolus Lotharingus certatim, ut adflictos adjuvarent, præsto erant; nec omni successu destituebantur. Gözius enim d. 19. Maj. sub præsidio sui equitatus 250. viros & 500. saccos farina repletos Brisacco immisit, cum paulo ante plures Vinariensium confecisset. Ast Bernhardus omnes difficultates, Deo fretus, *(nam consilio contra eas providere non poterat)* superavit, urbemque munitissimam d. 9. Dec. tandem expugnavit. Rheinachius enim, ubi intelligebat omnes suas fortunas in extremo sitas, hostem infestum, auxilii spem vanam, penuria rerum obfidionem trahi non posse, XVII. dedendæ urbis conditiones offerebat. Sed responsum: *leges à victoribus dici, accipi à victis;* iisque reje-

rejectis aliæ XIV. remissæ, quibus nolens volens subscripsit
Rheinachius. Die dicto 9. Dec. post horam octavā matuti-
nam idem cum 400. validis, & 50. ægrotis sub 19. vexillis
Offenburgum abiit, acerbè reprehensus, quod Gallos ca-
ptos crudelius habuisset. Ipse vero multa causatus, hu-
militer sese gerebat, & Bernhardi ocreas osculabatur;
Bernhardus tamen tuendæ autoritatis ergo erectus equo
fedit. Cancellarius Brisacensis Vollmarus capitis damna-
tus, & causa sua & fortuna hortante, confitendo culpæ
suæ veniam petebat flexis genibus & protentis ad cœlum
manibus. Quamvis vero Bernhardo causæ irarum non-
dum excidissent animo, essetque alta mente repostum ju-
diciū Paridis spretæque injuria dignitatis; satis tamen
habuit durioribus verbis eum castigasse. *Ita intimis pe-
ctoribus ejus clementia nec dolore, qui ex contumelia gra-
vissimus sentitur, revelli potuit.* Ceterum expugnatio hu-
jus urbis munitissimæ maximo labore, argento, fan-
gvine constitit. Ferro magis an fame dominante
contigerit, incertum. Tanta penuria annonæ & tan-
gravis inedia pressit urbem, ut Officiales panibus ex avena,
milites gregarii ex furfure & cortice quercino pistis ve-
scerentur; quin imo nec carnibus humanis, quas Rhei-
nachius Bernhardo sub portis monstravit, abstinerent; ca-
nes vero, feles, mures, coria & ejusmodi alia in deliciis
haberent. Centum homines durante obsidione come-
stos fama tulit. Simulac vero deditio facta fuit, Bern-
hardus fame semimortuos & tabescentes panibus & aliis
cibis abunde apportatis refecit, urbemque aliquot anno-
rum annona locupletavit. Ejus curam Erlachio impo-
suit, & viris vallisque firmissimam reddidit; multitudinem
suam

Brachelius
p. 272.

suam hinc inde collocavit, & crebris excursionibus ditavit.
30. Dec. castellum Landskron etiam occupavit, ibique
multum frumenti ceterique commeatus invenit.

§. 12. An. 39. mens. Jan. in Burgundia munitissi-
mi castelli Mortau, & 1500. frumenti culeorum, ibi serva-
torum, compos factus est; paulo post etiam Ivignon
compescuit. In obsidione Pontarlini tres dies hærebat.
Acriter obsistebant obsessi, & maxime ignibus propulsa-
bant obsessores, ut flamma etiam suburbium frumento
plenum corriperet, quam cito extinxere Vinarienses. 24.
mensis dicti die debilitato per frequentes insultus fervo-
re arma ponunt obsessi, & Bernharo urbem relinquunt.
Hic lætus non solum victoria, sed etiam opima frumenti
& salis copia, ad tutelam urbis tres legiones assumit, &
primariam militum stationem ibidem collocat. Sed
mens. Jul. Galli feroces Pontarlinum diripuerunt, & igne
perdiderunt proprio ausu; quod scelus serio detestatus
Bernhardus, autores ejus requisivit, poena digna multa-
turus. Immerito igitur ruinam urbis Bernharo fama
imputavit, *qua vix vero favet, pejus merenti melior, & pe-
jor bono.* Occupabantur etiam Noforet, Moutier, Or-
mans, & arx præstantissima Ioux, quam regionis amoeni-
tate pellectus sedem sibi delegit Bernhardus.

Tertia classis reliqua facta re- ferat.

§. 13. Postquam Ducis munere fungebatur Bern-
hardus, ut Ducem & strenuum se præstaret, laboriosissi-
me enisus est. Primas hastas contra Tillii manus in Mar-
chia prope Werbenam jactabat, satis acriter & intrepide.
Inde in Hassiam Landgravio Wilhelmo auxilio adcurrit,

G

castel

castella recuperat, & post victoriam Lipsiensem hostes ea terra prorsus ejicit. Ex Hassia ad Regem Sueciæ, circa Herbipolin castrametatum, redux, cum ipso Rhenum versus movebat, & feliciter in Palatinatum præibat, intentus ad transportandas trans Rhenum copias Suecicas, quasita eam in rem navi. An. 32. transtulit exercitum in Sueviam; in confinio comitatus Tirolensis, quamvis exigua manu instructus, strenuissime & prospero rerum successu pugnavit, quem captivitas Comitis ab Hohenembs cum majore Ipsius militum parte honestavit. De- in jussu Regis in castra prope Noribergam concedit, ubi tanta virtute Casareanos juxta Pegnesum fluvium in monte, quem veterem vocant, vallis munitos adoritur, ut equum amiserit. In Franconia cum 10000. militum, aliquantum tempus trahebat, speculaturus consilia hostium; pontem Mœno imposuit, 40. catervas ab Isolanio ductas fudit. Sed mox ad Regem, festinantem in Misniam & Saxoniam Super. contra Wallensteinium, rediit. Post pugnam Lutzenensem alteram Suecici exercitus partem, ab Axelio Oxenstierna, supremo post mortem Regis belli Directore, sibi commissam, in Franconiam & Nortgoviam præmisit, valetudine Jenæ & Vinariæ reparata sub initium Anni 33. secutus. Primus ipsi conflictus erat cum Werthio juxta Ahrenbau, quem vulneratum propulsat, 300. de copiis ipsius conficit, 100. capit. Hinc junctus Hornio in Bavariam perrexit, paulo post, ut Wallensteinianos ab aditu Ratisbonæ arceret, retroivit in Episcopatum Aichstetensem & Palatinatum Sup. abhinc vero in Sueviam. Aprili gravem spirabant seditionem superiores Officiales, face & tuba Joachimo Mitzlavio, homine callido & loquaculo. Eam ut sopiret & in prima herba
suppri-

supprimeret, noctes atque dies cum Hornio laborabat. Majo mense Francofurtum ad Oxenstiernam & Federatorum Statuum Deputatos proficiscitur, Heidelbergæ cum iisdem de alendo exercitu & stipendiis eidem solvendis consilium capit. Postquam ingentem auri summam impetrasset, cum Comite Brandensteinio, summo Suecorum rei pecuniariæ Præfecto, circa finem Julii Donavvertham recurrit, spes militum, quorum 43000. erant, explet, delectum agit, & legiones instaurat. Interea Altringerus, summus Bavari Dux, magna mole exercitū paraverat, inque ejus commilitium Dux Feriæ ex Italia veniebat; cui cū 15000. ab Hornio occurrebatur. Cum reliqua exercitus parte Bernhardus Donavverthæ substitit, Tupadelium cum 5000. equitibus dimachisve DN. Fratri Wilhelmo, Culmbaci agenti, ad Holckii incursiones in Franconiā prohibendas auxilio misit. Altringeri & Feriani copiæ interea adunatæ erant, ducunturque adversus hostes ad mensam jam debellatos, spe magnarum victoriarum, præmiorum & gloriæ; alacri tamen vultu & imperterrito animo exceptæ. Bernhardus instructus 10000. fortibus viris & 30. tormentis, ad Ulmam sese conspiciendum præbebat, variis tentans adversarios conflictibus. Circa Memmingam adjuncti Hornius, Dux Württembergicus Julius Fridericus, & Christianus Birckenfeldensis; Bahlingæ primaria statio constituta. Vix tum semimilliaris intervallo invicem aberant hostiles exercitus, ad decretorium prælium utrinque parati, nisi Altringerus abnuisset, satius existimans saluum sine periculo abire, quam dubiæ belli aleæ spes omnes committere. Hornius cum Birckenfeldensi hostes Brisacum petentes à tergo premebat. Bernhardus vero brevi eximia belli instrumenta nactus, in Ba-

variâ cursu directo, urbes afflixit, & seditiosos rusticos oppressit.

§. 14. An. 34. à Wallensteinio ex Bavaria in Bohemiam fines extrahebatur; cum vero iste à Butlero, Cordone & Leslæo Tribunis Cæsareis Egræ trucidatus esset, in Franconiâ & Palatinatum sup. discessit Bernhardus. Dum hæc aguntur, Bavari accepto respirandi tempore, ad belli necessitatem sese instruere, castella & urbes munitas recuperare; insuper numerosus Cæsaris excitus adventare, Ratisbonam acri obsidione premere. Bernhardus contra omnem eo curam operamque intendere, ut hostium vires & molitiones infringeret obsessamque urbem servaret; lustrare exercitum, & cum circiter 20000. esse comperisset, pleramque ejus partem juxta Kählheim trans Danubium positam adversariis ostendere. Tum ex adversis montibus acriter tormentis pugnatum, multique Vinariensium cum Duce Corvillio prostrati, quod damnum eade 400. Croatarum & Ducis Hungarici compensarunt. Datis ita acceptisque invicem funeribus præsidarios milites urbi immisit, cum ceteris Noribergam recurrat Bernhardus; ubi Corvillii exequias, magnifice in suburbio Werth institutas sua præsentia una cum Marchione Onoldisbacensi Friderico decoravit. Mense Jul. circa Augustam Vindelicorum coeuntes Bernhardus & Hornius exercitum habebant 24000. virum, cujus virtute Ratisbonam liberare iterum tentaturi erant. In via, Landshuti, cum Altringero 15000. stipato conflictum subeunt, eoque dejecto copias hostiles in castra repellunt. Cum vero Ratisbonæ deditio nunciata esset, itinere versus Augustam retrofacto diviserunt copias, & Bernhardus Donavvertham profectus, Hornius
Lands-

Landsbergam, ut Cardinalem Ferdinandum, Regis Hispaniarum fratrem exciperet; quod tamen consilium successu caruit. Ita hostes magis atque magis vires nutriebant, florenteque in expugnatione urbium ac omnibus negotiis fruebantur fortuna. Igitur Mense Aug. denuo suas contrahunt copias Bernhardus & Hornius, itemque in societatem adsciscunt Würtembergensem, Onoltzbacensem, Birckefeldensem, Durlacensem, & praefidia in castellis hinc inde disita. Rheingravius etiam vocabatur; sed hujus adventum vel tempus praepedivit, vel ipsi levius visum est, socios, quam Alsatiam milite vacuam relinquere. Conjunctae copiae cum Ferdinando Rege Hungariae, Ferdinando Cardinali, Gallasio, Werthano, Lotharingo, juxta Nordlingam committuntur, & gravi praelio superantur, quod supra pluribus verbis descripsi. Bernhardus, anxius in instaurando exercitu, dispersatos milites suos circa Hailbronniam & Francofurtum congregabat; Rheingravianas, & Domini fratris Wilhelmi cohortes, multis tormentis instructas, attrahebat, in Hassia vires resumebat. Ex Gallia quoque ingens exercitus viginti quatuor millium per Forcium auxilio mittebatur.

§. 15. Sub initium A. 35. cum 20000. prodibat in Wetteraviam contra Gallasium; cui cum nocere non posset, cito pedem retulit, multis itineris difficultate & frigore amisissis. Circa Mart. Rheno transmissis, copias suas ibi explicat, Ipse Wormatiam ad Ostensternam & Federatos Status venit, à quibus honorifice acceptus; consilia & conventa per Consiliarium Landgravii Hassiae Porschenium exposita; horreum militare, ut sine difficultate com-
meatus suppeteret, conditum, armilustrium habitum, sti-

pendia militibus soluta. Post cum Oxenstierna Legatum
& Duces Gallicos Benshemii invisit. Interim auxilia
Gallica relicto Bernhardo in Alsatiam concesserant, Gal-
lasius contra quadraginta millia congregaverat, & vin-
cendi occasionem sibi datam ratus, Bernhardum numero
& robore inferiorem opprimere statuerat. Præsenti huic
periculo Bernardus feliciter sese eripuit, præcepto Me-
diomatricum itinere; ubi viribus Valettani auctus, ut ex-
ercitus ad 30000. numerum excreveret, cum ipso contra
Gallasium, circa Rhenum & Mœnum hærentem, conten-
dit, eumque, à quo antea propulsus erat, propellit. Prope
Hochhemium ad Mœnum anceps certamen erat. Tan-
dem Bernardus & Valettanus reflexo cursu Moguntia
per pontem Rheni traducunt suas legiones, quas secuti
Cæsarei in valle Ingelhemiorum impetebant, affeclis in-
fugam versis. M. Sept. d. ii. Adunati 9. pedestres, 13. eque-
stres Gallasii legiones in acie stare conspiciunt. Eas ten-
tatas locoque pulsas cadibus onerant, & 13. tormentis spo-
liant. Sed cum superveniret Gallasius cum reliquo suo
robore, tandem, pluribus acceptis, paucioribus illatis ca-
dibus, & captis 2. Ducibus cum nonnullis Officialibus &
gregariis militibus, incensis item plerisque curribus, ut de
illis hostes præter incendii spectaculum nihil fruerentur,
ceteris, cum 10. tormentis, relictis, effuso & continuo per
34. horas cursu fugiunt in Lotharingiam, & circa Medio-
maticum confident. Prælii copiam tunc faciebant Ad-
unati; sed recusabat Gallasius. Post hujus abitum ad-
versarios habebant Croatas & Polonos à Paulo Noskovvs-
ky ex Silesia adductos, quos digne tractabant. Bernhar-
dus Mosellam trajiciens in Lutzenburgico Ducatu præ-
das agebat, septem legiones Cæsareo-Hispanicas non pro-
cul

cul Theodonis villa disperfit. Contra cohors Vinarien-
sum à Lotharingicis superabatur. Gravis hic annus Bern-
hardo accidit ob pacificationem, quam Protestantes Im-
perii Ordines cum Imperatore Ferdinando II. Pragæ inie-
rant. Ipse nihilominus, quamvis desertus à plerisque So-
ciis, eandem cordate & constanter repudiavit; *servitu-
tem, non pacem esse ratus, qua non omnibus conveniret, &
ab hoste ferretur.* Quamobrem ad Potentiss. Galliaë Re-
gem conversus, cum eodem federe contracto, sumtus sibi
paciscitur ad tam diu sustentandum exercitum, donec,
communibus omnium suffragiis, honesta, æqua & con-
stans pax sanciretur. Rex eo federe, quamdiu bellum du-
ceretur, quotannis quatuor milliones francorum suppe-
ditare promisit; Bernhardus contra exercitum 6000. e-
quitum, 12000. peditum Germanorum coacturum se & ali-
rurum, ut & tormenta paraturum, recepit.

§. 16. A. 36. Bernhardus ipse Lutetiam Parisiorum,
ut coram pacta cum Rege stabiliret, & consilia belli cape-
ret, profectus est. Cum illustri pompa illic excepto statim
ad Regem patebat aditus; ingens argenti summa impetra-
ta; quæ petebat, rata omnia; voti compos, donatusque
insigni gladio & baltheo, internitentibus adamantibus ex-
ornato, discessit. Quamdiu Lutetiaë degebat, singulis die-
bus 2000. floreni in ipsum impendisse Rex fertur; Galliaë
Principes sua familiaritate & amicissimis colloquiis tem-
poris tædia discutiebant; Cardinalis Richelius frequens
aderat, abeuntiamicitiam munere sex eximiorum equo-
rum clare testatus. Postquam Parisiis ad exercitum redi-
isset, cum Valettano Gallasii fortunam in Alsatia specta-
bat. Eo utrique progressi hostem laceffunt, in prælium
justum descendere parati. Is vero tergiversatus tandem
pleram-

pleramque exercitus sui partem ex Alsatia in Palatinatum
Rheni eduxit. Dum interea Condæus ex Burgundia Parisi-
os arcessitur à Rege, Bernhardus, munitis milite & fru-
mento Alsatiaë castellis, cum duodecim millibus in Lo-
tharingiam, & ulterius in Burgundiam, Condæi fortu-
nam persecuturus, intravit. Negotium faceſſebant rustici,
quorum audaciam, interfectis aliquot millibus, coërcuit.
Post, contractis undique Gallicorum auxiliorum reliqui-
is, Cæsareo-Hispanico-Lotharingicas manus, quæ circa
Mompeliardum sese explicaverant, petebat; mox Galla-
sium cum toto exercitu quadraginta millium adversum
habebat, edocuitque *spe & conatu deteriore sepe bella
sortiri eventum*. Etenim præter 1800. equites, qui capie-
bantur à Vinariensibus, magna exercitus Gallasiani pars
ferro, inopia comineatum, morbis, attrita simul & ar-
dentissimi Ducis consenuit impetus, ut re infecta, tadio
adversæ fortunæ, æger retulerit pedem. Vinarienses vero
levioris sui detrimenti facile obliviscebantur, larga hy-
berna adepti, nec Cæsareos vel in Lotharingia & Burgun-
dia, vel in Alsatia tutos esse passi.

§. 17. A. 37. mense Jan. Bernhardus circa Medio-
matricum ad facilius contundendas Savellii, Lotharingi
& Comitis S. Martini copias (7000. peditum, 4000. equi-
tum numerabantur) in Burgundia & vicinis terris reliquas,
cum Valettano suos milites junxit, quibus ut stipendia
merita erogare potuerit, Rex Galliaë grande argenti pon-
dus suppeditavit, in cujus congressum colloquiumque i-
terum venerat Lutetiaë, imperio interim Duci Oehmio
commisso. Valettanum ex Burgundia in Bataviam prope-
rare Rex jussit; Longovilliū vero Bernharδο comitem de-
dit. Horum uterque suas experiebatur vires. Bernhardus
post

post pugnam juxta Gray, 30. Junii non procul Vefontione
hostiles manus incurfavit, cataphractus & pedites multos,
quos Lotharingæ Dux custodiæ corporis sui destinaverat,
prostravit. Dum hæc aguntur, nuncius adfertur, per to-
tam Germaniam Cæsareanos effusos esse, Banerum &
Hassum ad impetum eorum sustinendum non satis vali-
dos. Bernhardus in Burgundia & Lotharingia nihil a-
ctum existimans, si Germania hostibus prædæ foret, sociis
opem ferre statuit. Viginti millia circiter militum tum
habebat; quibus convocatis, ad Rhenum tendit, Mompe-
liardi horreum militare com meatibus replet, prope Rhei-
nau Rhenopontem imponit, & 27. Jul. copias transferre
incipit. Jam Rheni transitus tenebatur, in Sueviam & Ba-
variam patebat via; quam ut præcluderet Werthanus, su-
um agmen aliquot millium opponit, castris circa Schüt-
tern statutis. Vinarienses sua castra prope Wittenmeyer lo-
caverant, vallis fossisque munita. Varia fortuna utriusque
partis res gerebantur. Werthanus Ducem Rosam excubias
agentem incessit, & in fugam actum ad castra usque inse-
quitur. Sed cum victo rediret in præcordia virtus, & Bern-
hardus parata arma stringeret, præmium reportavit reci-
procam fugam, & multas suorum cædes. Cum Duce Noa
ut hostes specularetur, emissio, facilius pugnavit, eaque for-
tuna elatus castra Vinariensia impetere ausus est; ferocius
tamen, quam feliciter, nec parcius sanguine quam labore
impenso. Negligebat hanc jacturam Werthius, paulo post
in velitatione quadam Bernhardo superior, quem multis
ipsius militibus interfectis in castra rejecit. Quia tamen
de suis etiam non paucos amisit, plures vulneratos redu-
xit, nec hac victoria gratis fruebatur. Novis ex Thuringia
& Hassia sub Isolano & Salisio accitis copiis prope Lauchi-

H

um

um Rheni propugnaculum tentans, gravibus vulneribus depeilebatur. Juxta Mahlbergam tormentis depugnabatur, donec utraque pars, inopia com meatuum & conflictuum vehementia lassata, castra repetiit. Bernhardus partes transrhenanas dehinc tenebat; Cæsarei vero datam sibi occasionem rati, denuo invadunt munimenta ad Rheni pontem structa. Frustra tamen is labor fuit. Etenim cædibus 600. affecti, & vulneribus saucii, cum dedecore desisteabant; Ipse etiam Werthius in malâ vulnus accepit; Savellii equus prostratus. Bernhardus trecentos desiderabat, æquo animo, modo gravius periculum non impendisset. Cum enim Lotharingiæ Dux, ægre ferens hanc vicem sociis reddi, ex Burgundia adventaret, ab hostibus includebatur. unde vires ipsius frequentibus insultibus debilitatæ; novumque huic accedebat malum, morbus & multorum militum defectio. Nihilominus Dei tutela, circumspectaque cura, in tantò discrimine servatus, ex Gallia octo millia per Truchesium obtinebat, in fecundis Delspergensium vallibus hyberna capiebat, necessaria ad bellum cuncta parabat. Werthianus interim propugnaculum ad Rheni pontem denuo aggressus, feliciter superavit diruitque, cæsis, qui defensabant, mille Gallis.

§. 18. Ita Bernhardum ex Germania submotum gaudebant Cæsarei, non facile rediturum sperantes. *Sed qui nunc nihil timebant, post opprimebantur, & initium erat calamitatis securitas.* Postquam Bernhardus in pinguibus hybernis exercitum restituisset, A. 38. 18. Jan. sacris cærimoniis, ut eo tutius Martiis rebus se committeret, prius rite peractis, castra movet, & ad Rheinfeldam confidet; post sequentis diei quietem zomo dicti m. non procul Seckinga & Lauffenburgo exercitum 10. legiones pedestres, 8. eque-

questres complexum improvise Rhenum transportare incipit. Quam strenuum deinceps hoc anno se præstiterit, quantasque res patrauerit, supra memoravi. A. 39. compositis in Alsatia rebus, ad Burgundiam domandam cum exercitu & tormentis reverti statuit. Igitur Jan. mense per Helvetiorum fines viam sibi aperit, & inoffenso agmine progreditur. Cum Bruntrutum, haud procul Soloduro distans, attigisset, lustrat exercitum, equitibus argentum ad amictum & arma reparanda distribuit, Ducem Schmidbergerum cum 7. legionibus ad Thannæ obsidionem mittit, cum reliquo agmine ipse in Burgundiam penetrat. Longe lateque explicatæ legiones, pulsis Hispanis, prædas agebant, & sat largis hybernis potiebantur. Mense Mart. Bernhardus valetudine erat minus prospera, imminebatque anceps fides & venalis auro proditio; ad quam averrendam custodia validiore se tuebatur. Burgundiones, qui militarium morum impatientes coiverant, magno labore dispellebat. Inopem Alsatiam magna com meatuum copia juvabat. Tum vero nunciabatur Bavarum novum conscripsisse exercitum, eiq; summum præfecisse Ducem Gothofredum Huy, Baronem de Gleen & Wachten-donck; eum, antequam præveniretur, ut præveniret Bernhardus, delectis itineris Sociis Duce Würtenbergensi Frederico, Marchione Bado-Durlacensi Carolo Magno, & Rosa (quem multis stipatum militibus & tormentis ad Thannam obsidione fatigandam misit) in Alsatiam festinat, Brisaci 7. Apr. magna lætitia exceptus, sonantibus in ipsius honorem tormentis bellicis. Paschatos feria, quæ erat 14. Apr. sacra fruebatur synaxi; mox cum 800. equitibus & 400. dimachis, Lotharingicorum Philippiburgo, quo Ducem suum perduxerant, Bruxellas recurrentium.

H 2

agmen

agmen expectabat. Hoc emensus iter, 1870. dicti mensis
Brisaci reportatam à Banero ad Chemnizium victoriam
celebrabat. Tutus hactenus, imo invictus, ab externa vi
& hoste aperto, denuo insidiis petitur. Sicarii enim qua-
tuor & decem impetum Ejusdem & præcipuorum Ducum
occidendorum conceperant; quod scelus, cum unus de
conspiratis Friburgi deprehenderetur, detectum; nebulo
vero iste vivus in quatuor partes sectus. Postquam Alsatia
nonnihil prospexerat, Burgundiam repetivit, Pontarlini
armilustrium instituit, militibus mensuum stipendium
dedit. Inde vero Bavaro-Cæsarei, in Ducatu Würtēbergico
vires suas ostentantes, cito in Brisgaviam eum retraxerunt.
Tum Bernhardus sollicitus de comætu & apparatu bel-
lico cogitabat, milites, quorum 4000. equites erant, 1000.
dimachæ, 7000. pedites, pugna aptabat, adhortationibus
firmabat, & trans Rhenum ducere destinabat; ubi vero in
medio victoriarum cursu humanis rebus ereptus est, reli-
ctis superstites non modo, sed etiam immortalibus vi-
ctoriis ceterisque fortissimis factis, velut ex se natis, quæ
tam breviter nunc non retulisset, nisi multitudo urfisset.

CAPUT VI.

DE

Morte & Sepultura.

§. I.
Questibus & planctibus, beatissimis Bernhardi mani-
bus parentare nec animus est, nec institutū meum
fert. Non defuere jam pridem huic labori sol-
lertissima Ingenia; nunc vero cicatricem istam refricare

non

non attinet; æterna etiam virtus Herculem fieri vetat.
Historiam paucis referam. Cum Serenisf. Bernhardus

cum Residente Mockelio ad munitionem Höningianam profectus esset, negotia nonnulla expeditum, die quarto M. Julii An. 1639. primum ibi male habere cœpit, subitoque æstu corripit. Febris fuerit, an venenum, incertum.

Hoc Ipse suspicatus est. Nimirum *patet vel unius insidiis Dux, nec quicquam nefas est avaritia.* Injustitiam vero

Bernhardi insidiarum causam extitisse, injuria calumniatur Anonym. Epit. Rer. Germ. Autor. Repentina vale-

tudo ne mora invalesceret, confestim Neoburbum deductus Bernhardus in lectulo ad resumendas vires requievit,

nemini aditus copia facta, seriisque rebus in aliud tempus rejectis. Medici bini in consilium adhibiti; quod opis, quod artis erat, admotum; nihil inexpertum omis-

sum. Sed frustra. Graves morbi dolores erant; æquo nihilominus & constanti animo ferebat Bernhardus, non minus adversus mortem, quam hostem, invictus. Me-

dicos percontabatur, qualis esset morbus, & num lethalis? Ipsi tum nihil certi pronunciari posse, sed unum & alterum diem expectari oportere ajebant. Amici mœ-

sti circumstabant; ast Bernhardus non modo sine ullo tristioris mentis argumento fuit, sed illos etiam con-

solatus est, & quibusdam dicentibus: *patria, qua mortuo ipso aliquanto deteriore conditione bella subitura esset, interesse, uti salvus existeret,* cordate respondit: *Ach was wolt ihr darvon sagen; Gott bedarff meiner nicht/er ist an meiner Person nicht gebunden; Er hat und weiß noch wol Leute.*

§. 2. Ingravescente indies morbo cum indubitata sentiret mortem, præcipue ad facilem ex hac miseriarum valle egressum, & felicem in cœlestia gaudia in-

gress-

H 3

gres-

Curric. Vita
Dan. Rücke-
rus in concio-
ne funebri
Brisaci habi-
ta.

Autor Epit.
Rer. Germ. p.
216.

Theatr. Eu-
rop. Tom. IV.
p. 13.

gressum se aptabat; pauca de ducendo exercitu, tutan-
daque patria in extremo discrimine ordinare poterat.
Die octavo ante dicti Julii D. Rhölingerum arcessivit, qui
ultimam suam voluntatem utcunque in hora mortis con-
ceptam literis consignaret, & testamentum scriberet, cui
ipse Bernhardus post subscripsit, & sigillo suo confirma-
vit, unum atque alterum addere jubens. In hoc suo te-
stamento Erlachium, Nassovium, Rosam & Oehmium
successores imperii militaris nuncupavit, deficientibus
sed efficacibus verbis per Dei gloriam, Germaniæ liberta-
tem, orthodoxam doctrinam serio obtestatus: *dignos se
sui Ducis præberent successores, imperium amice absque amu-
latione exercerent, evellerent è pectoribus furori similes ava-
ritia & ambitionis impetus, tuerentur patriam, servarent
exercitum, nec prius arma ponerent, quam Germaniæ red-
dita sit libertas, & Protestantibus liberum religionis exerciti-
um confirmatum; sin hoc nequirent, sanguine eidem paren-
tare pulcrum ducerent.* Quatuor his supremis Ducibus
decies millenos thaleros, aliis Ducibus legionariis sexies
centenos, Concionatori suo bellico quater millenos, Se-
cretario aliquoties centenos legavit; reliquam pecu-
niam fidelibus ministris divisit. Scilicet, veluti sol jam-
jam occasurus etiamnum lucem suam in nostrum diffun-
dit hemisphærium: pariter Serenis. Bernhardus in ul-
timovitæ articulo liberalitatis suæ clarissimos radios spar-
sit, prorsus quasi indecens sit, in qua virtute totam trans-
egerit vitam, cum eadem non claudere.

Curric. Vitæ
Ejusd.
Theatr. Eu-
rop. l. 6.

§. 3. Animæ meditans salutem & æternam beati-
tudinem, mane circa horam sextam ultimi sui diei con-
cionatorem bellicum Danielem Rückerum ad se venire
jubet, ut absolutorias poenitenti imponeret manus, & sa-
cra

cras

cras administraret epulas. Presentem pie rogavit, non
intermissis Deum sollicitaret precibus pro Spiritus
Sancti gratia ad sinceram poenitentiam & fidem in sese
suscitandam. Tum tristi Ipsius menti obversari pecca-
torum deformitas, humanae conditionis imbecillitas, le-
gis severitas, Dei vindicis gravitas, poenarum atrocitas.
Unicum erat remedium, serio peccata indolescere, foedi-
tatem naturae humanae detestari, cordis pervicaciam
lacrymis execrari, iram & vindictam judicis exhorresce-
re, gratiam Divinam anhelare, spem omnem in Christo
collocare. Haec concepta ejus verba erant: Ich weiß
gewiß/das ich durch niemand/niemand/niemand kan selig
und von Sünden entlediget werden/als allein durch Chri-
stum und sein heilig Verdienst. Varia ex Scriptura sacra
petebat solatia; frequens Davidicum istud suspirium in
ore habebat: Herr/ gehe nicht ins Gericht mit deinem
Knecht/denn vor dir ist kein Lebendiger gerecht! Cum se-
cunda vice accederet Pastor, peccata aperte, sine fuce,
confessus est, cum perspicuo divinae gratiae & Spiritus san-
cti operationis indicio, inter cetera his adjectis verbis:
Ich traure nicht so sehr/das ich mit meinen groben vielfäl-
tigen Sündē die Hölle un ewig Verdammuß verdienet/und
deswegen mich Gott aus dem Buch des Lebens auslöschen
möchte; als das ich meinen lieben/meinen frommen/mei-
nen gnädigen Gott so oft und vielmahl mit meinen Sün-
den erzörnet habe/der mir so viel gutes erzeiget und erwie-
sen hat. Remissionem ut sibi, morti vicino, absque am-
bage annunciaret, solatium ex sacris literis suggereret, &
sacro reficeret cibo potuque, cunctantem monuit confes-
sionarium; ac porrectis sacrosanctis illis deliciis in lecto
erectus, brachiis extentis, quasi Christum apprehensurus,
infit:

inquit: Nun will ich den wahren Leib und das Blut Christi
 meines Erlösers zu Vergebung meiner Sünden / und
 Vergetwässerung meiner Seelen Seeligkeit empfangen.
 Pro tanto beneficio, tamque salubribus epulis debitas
 Deo exsolvit gratias, ejusque juxta arbitrium beatum obi-
 tum, ad quem christiane instructus erat, expectavit, ul-
 timū valere & à se discedere jussis amicis: Ihr Brüder ge-
 het hinaus / ihr machet mich sonst irre; ich habe genug mit
 euch geredet / ich muß iezund mit Gott reden. Jam paulum
 quiescere videbatur, sed spiritus interclusus arcte mea-
 bat; igitur Concionator denuo, nomine Jesu auribus &
 cordi Ipsius impresso, ut heroico & Christiano animo ex-
 tremam superaret horam, hortabatur. Bernhardus id
 se impavide facturum pollicitus, digito in pectus intento,
 inquit: Ich verwundere mich / daß das Herz noch so frisch
 ist / und zum Tode sich noch nicht schicken will. Hinc ad
 Deum conversus: Vater / in deine Hände befehl ich mei-
 nen Geist! Ach gehe nicht ins Gericht mit deinem Knecht!
 HErr Jesu nim meinen Geist auff! ach HErr mach es
 nicht lang! HERR gedencke meiner in deinem Reich!
 HErr Jesu laß mich ein Glied an deinem Leibe bleiben!
 Denique cruce sancta Ipse se signans, manibus clausis, pe-
 dibus projectis, suprema voce: *Jesu!* medias inter cir-
 cumstantium preces paulo post horam septimam matuti-
 nam octavi supra dicti diei M. Jul. expiravit, & quam
 prospere acceperat, placide lucem reddidit, in cœlestem
 translatus gloriam. Annos triginta quatuor, menses
 undecim & dies duos expleverat Bernhardus, cum vi-
 tam finiret; fatali Heroibus tempore. Quippe & Sere-
 nisf. Dn. Frater Ejus Dn. Johannes Ernestus, Alexander
 Magnus & plerique Æacidarum intra trigesimum ætatis
 annum

Jusl. l. 2. c. 15.

annum defuncti). Immatura mors ea fuit, si annos hume-
res; siu victorias, gloriam, munera Dei fortunæque bene
computes, diu vixit Bernhardus. Ceterum non modo
mortis suæ præfagum, sed & percupidum fuisse, constat.
Cum enim incredibilem successum homines admirantes
nihil non Ipsum efficere posse ducerent, Dei parum me-
iores; ægre id tulit Bernhardus, vix octo ante obitum
suum diebus graviter propterea coram Concionatore
Rückero conquestus: Man solte nur ein Exempel an
Ihr. Königl. Maj. in Schweden nehmen; so bald man
Gott vergessen/und allein auff dieselbige gesehen/hätte sie
Gott hinweg genommen; so und nicht anders werde es Ihm
gewißlich auch ergehen. Circa idem tempus audita militum
suorum ferocia, indignabundus in hæc erupit verba: Mich
verdreust länger zu leben/denn ich kan bey solchem gottlosen
Wesen mit gutem Gewissen nicht länger verbleiben.

*Rückero. con-
cione cit.*

§. 4. Ingens sollicitudo & planctus apud omnes
Orthodoxos, postquam fides mortis Bernhardi facta est.
Flentes indignabantur, in tanto impetu cursuque rerum,
omnis ætatis ac memoriæ clarissimum Heroëm non in a-
cie, non ab hoste dejectum, sed vel fraude vel subito mor-
bo extinctum. Sereniss. DNNN. Fratres tam inopinato ca-
su attoniti, Aulis suis triste silentium, subditis luctum pu-
blicum edicebant. Amici & milites capite se destitutos
esse querebantur. Illum florem juventæ, illam vim ani-
mi, eundem Imperatorem & commilitonem divelli à se
& abripi dolebant. Dolore nonnihil discussio justa Duci
suo parare statuunt. Corpus exanime exenteratum, (quod
totum veneno infectum apparebat) inunctumque est; in-
de arcæ ferali inclusum, curru nigris pannis circumcincto,
quem sex equi, nigris itidem pannis velati, trahebant,

Th. Europ. l.c

18vo Jul. Neoburgo Brisacum devehebatur, comitantibus Comite quodam Palatino Rheni, Erlachio, Nassovio, Morkelio, Oehmio, Mosero aliisque Ducibus, nec non omnibus Bernhardi satellitibus, lugubri habitu indutis. Brisaci tres legiones peditum cum cohorte equitum corporis Ejusdem, dum viveret, custode præstolabantur, & per urbem sequebantur. Die proximo capulus ab octo Capitaneis in templum Brisacensium cathedrale deportatus, & militaribus ac Christianis ritibus depositus est, concione funebri à Rückero ex 1. Maccab. 9. v. 21. habita.

Theatr. Europ. l. c. p. 15.

§. 5. Non diu post Potentiss. Galliarum Rex Ludovicus XIII. Legatos Brisacum solemniter misit, publicos sui doloris testes, sponsoresque fidei & auxilii ex Gallia deinceps sperandi. Circa finem Augusti Parisiis, Regii Palatii conclavibus undique nigro holoserico obductis, idem Rex ex singulari gratia cum Regina totoque Regio Comitatu Bernhardo parentalia magnifice celebravit.

§. 6. Sereniss. ac Celsiss. DNNN. Fratres DN. Wilhelmus DN. Albertus, & DN. Ernestus, Duces Saxoniae &c. tum superstites, quibus vivum Bernhardum in Aulis suis Ducalibus post diutinam absentiam adspicere fortuna denegaverat, mortui saltem corpus patriis sedibus repetere & in avitum conditorium quamprimum inferre satagebant: variis vero casibus intercedentibus, multos annos Brisaci mansit, donec demum anno seculi quinquagesimo quinto hodiernus Galliae Rex Ludovicus XIV. Ejusdem abducendi potestatem gratiosissime concederet. Igitur die 14to. Septembr. egregio Nobilium comitatu exportabatur Brisaco Bernardus; Regium præsidium ministrando suum faciebat officium; tormenta exonerabantur; omnes Civitates transvecto Strenuissimo Duci supremos, quos pote-

poterant, exhibebant honores; in omnibus fortalitiis tormenta resonabant. Ducale funus in arce Wartenburgensi, juxta Isennacum, primum deponeretur; dein 10mo Dec. qui erat Lunæ dies, Vinariæ excipitur. E vivis interim excesserat DN. Albertus; reliqui duo Sereniss. DNN. Fratres, DN. Wilhelmus beatiss. nunc memoriæ, & DN. Ernestus Dei T.O.M. gratia hucusque incolumis, exequias splendide apparaverant, nullis parcentes sumptibus, iisdemque destinaverant proximum Mercurii diem, 12mum Decembris, quo cum pomposa, ut vocant, processione, & multarum Illustrium ac Nobilium Personarum frequentia Bernhardus in templum oppidanum Vinariense delatus, & ad dextram aræ inter avitos cineres repositus est. Laudes Herois concione ex 2. ad Tim. 4. v. 7. & 8. iterum profecutus est Vir Pl. Rever. & Cl. Dn. Dan. Rückerus, Ejus olim Concionator & Consistorii bellici Præses. Oratione vero panegyrica in conclavi Arcis Ducalis majore ipsum celebravit Vir Magnif. & Nobiliss. D. D. Samuel à Geyshausen / p. m. tum Consiliarius Aulicus & Cancellarius Saxo-Vinariensis. Vale nunc, Heros Excellentissime, atq; etiam vale! molliter tui cineres quiescant! Anima in cœlis perpetua fruitur gloria; Fama sancta apud posteros perennat,

Semper honos, nomenque tuum, laudesque manebunt.

I 2 CAP.

CAP. VII. & ultimum.

De

*Symbolo, Cognominibus, Tri-
umfis ac Tropæis Bernhar-
dinis.*

§. 1.

Solemne est, maxime Illustribus Personis, certis apo-
phthegmatib9 & symbolis uti, quibus vel certum ali-
quid perpetuo in memoriã sibi revocant, vel desideria
aut alia animi sensa exprimere assolent. Serenisf. Bern-
hardo hoc placuit, adversis istis, in quibus vivebat, tempo-
ribus apprime conveniens: **Si Deus pro nobis, quis
contra nos?** Deum Heptabœum suum Clypeum esse
volebat, eo defensore se tutum contra omnem vim, sal-
vum contra quoscunque hostium insultus perstare posse
sperabat. Igitur ut hujus nunquam non memor & cer-
tus esset, monumentum apud sese voluit esse illud Apo-
stoli veriverbium.

§. 2. Nulla adeo barbara & ingrata fuerunt tem-
pora, quæ Viris Illustribus de sua virtute rebusque præ-
clare gestis non cognomenta dederint. Nec nostrum,
tam injurium & fastidiosum in æstimandis suis bonis fuit
seculum, ut Bernhardum justis inornatum titulis & ello-
giis posteritati tradiderit. Virtus & excelsus Ejus animus
meruit, ut sapientum censorum quorumcunque judicio,
honorum omnium consensu appellatus fuerit **Bernhar-
dus Magnus, Bernhard der Grosse / Dextera
Manus**

*Nobiliss. Dni.
Samuel à
Gechhausen
Orat. Fun.*

Manus Imperii, alter Achilles Germanicus, ^{Dr. Sam. de}
Vinariensis καὶ ἐξοχήν, der von Weimar / ^{Gechhausen.}
^{Orat. cit.}

der Herzog von Weimar / itemque exercitus
etiamnum post mortem Ejus Exercitus Vinari-
ensis. Ita virtutes honore maectantur, & qui strenue
pugnant, coronari debent. Quod Romanis priscis co-
rona civica, quod obsidionalis; hoc Bernhardo tituli isti
honorifici, ex rebus fortiter gestis nati. Tales ge-
nerosus animus pluris facit, quin facere debet, quam
grande auri pondus aut quodvis aliud humanum bonum.

§. 3. Virtus Bernardi ellogia & augustos titulos
consecuta fuit: Victorias triumphis & tropæis cele-
brari fas erat. Superatis juxta urbem Gray hostibus
Bernhardus Regi Galliae XVI. vexilla hostibus erepta os-
tendi curavit. Post victoriam Rheinfeldensium Lauf-
fenburgi solemniter supplicatum & tormenta bis explo-
sa. Parisiis etiam publica gratiarum actio in D. Virginis
æde peracta, 18. vexilla & 33. cohortium signa Regi oblata
ac singularibus ritibus consecrata sunt. Post Witten-
veyherianam victoriam finitis eucharisticis sacris Duces
Bernhardo de felici rerum successu gratulabantur, fusas
hostium legiones representabant, cohortes & vexilla an-
te Ipsius tabernaculum statuebant, auro atque argento ar-
tificiose intertexta & coruscantia. Cum post difficillimam
obsidionem Brisacum tandem captum est, Bernhardus
splendidissimum exegit triumphum die 16to Dec. Ante
meridiana sacra eucharistica in Dei honorem frequenta-
bantur, ubi concio ex Psalmo 129. v. 4. recitata, & hymnus:
Te Deum laudamus! alta voce decantatus. Deinde lau-
rissimis epulis in arce praesentes amici excepti hilares sese

præbebant, sumtisque cyathis annos precabantur multos
Regi Gallia, Regina Suecia, & recens nato Delphino. Post
meridiem circa horam tertiam omnia tormenta, quorum
135. in urbe repererant, explosa immensum tonabant; flo-
petorum sonitu tota urbs personabat. Nec solum Brisfa-
ci, sed aliis quoque locis lætitiæ signa audiebantur, Hage-
noæ, Benfeldæ, Seloftadii, Colmaria. In æternam muni-
tissimæ urbis expugnatae memoriam Bernhardo sequens
chronologicum carmen compositum est:

**In VICto fortis CeCIDIt Brifels AchILLI,
JVnglt Vr & tanto Digna pVeLLa Viro.**

Alius ex voce **Brifach** Bernhardum Imperatorem Ro-
mano-Germanicum fore auguratus malam inibat gra-
tiam. Hos triumphos in terris egit; hæc vivo erecta
sunt tropæa. Tandem post mortem beatissimam insi-
gnia Vinaria in templo oppidano super sepulcrum ipsius
suffixa sunt, cum lemmate: **Mea Deus Gloria.** Quod
nunc mundanis non solum, verum etiam spiritualibus
hostibus, invidia ac livore superior in coelis perpetuo tri-
umfet cum Deo sanctisque Angelis, supremam adeptus
gloriam. Arma fortissimi Ducis in armamentario Duca-
li ibidem abservantur.

Hæc sunt, quæ de Sereniss. ac Celsiss. Bernhardo, He-
roë memoriæ gloriosissimæ, sciscere potui. Ultimam nunc
huic labori impono manum. Te, Trinune Deus, calidissi-
mis veneror suspiriis, Sereniss. Familiam Saxoniam tua
benedictione coronas, tua tutela protegas, tua gratia sal-
vam & incolumem conserves! Prohibeas ab ipsa fune-
stam cupressum! fac floreat & vireat Ruta Saxonica! Cle-
mentissimi nostri Principes ac Domini diu vivant,
fero

sero in caelum abeant! Tam benigni Principes,
tanti Heroës Reipubl. bono renascantur! Te vero,
Benivole Lector, etiam atque etiam oro, meum conatum
ne male interpreteris, laboremve qualemcunque su-
gilles. Arduum est historias scribere. In re ardua lapso
quin facile veniam dederit æquus censor, non
dubito.

Magna Ducis Magni faciens
præconia, dignum
Hic curæ pretium sentiat inde
sua.

Rudolphus Wilhelmus Krausz/
Phil. & Med. D. P. P. h. t. Acad.
Rector.

STamina BERNHARDI reparans
fatalia Magni
Linckig Iliadem suscitatur ecce!
novam.

Sic itaque Heroëm laudans lauda-
bitur ipse,

Et

Et Magnum celebrans præ-
mia magna feret.

*Pereximio Dn. Magistro L. Mq.
ita gratulatur*

Sebastianus Niemann/D.
P.P. & Superint.

DUm de BERNHARDO, quem Mars
cognomine MAGNUM

*Proclamat, Linki, dextima verba facis:
Hicce precor placeat Phæbo conatus honestus,
Et placeat doctis, principibusque viris.*

Grat. ergò adp.

Ernestus Fridericus Schröter/
D. & P.P.

Herculeo cordi perspecta Mathematica belli
O quantum faciunt Martis in orbe Vi-
rum!

*Clariss. Dn. M. Præsidi, Amico & Synæco
suo suavissimo de tanto Principe
disputanti gratul.*

Erhardus Weigelius, P.P.

F I N I S.

ræ-

19.

D.

lars

cis:

us,

ris.

er/

elli

Vi-

occo

P.

ULB Halle 3
004 967 879

f

frau
velle
cun
posi
pote
res
fang
rari,
pe e
laud
fustu
des,
furg
desti
fimis
ari li
cauf
na r
abus

trudere
ffit. Ut
t, ut pro
ere non
tutes &
ltis para
o obfciu
t. Quip
r orbem
ris pares
a ad lau
is est, ad
lignitate
Serenis
is mutu
que hæc
a Nomi
ne præ
fcripse

